

DE KLEYN E

Catechismus, Kinder of

berichtleere der Duyfcher

Ghemeynte to

Londen.

Ghemaeckt door Marten
Micron.

Coloff. 3. c 16.

¶ Dat wordt Christi, wone rycke-
licken onder v in aller
wyfheyt,

 Ghedruckt to

Londen by Ian Daye

den twelften Septembris.

1566.

¶ Cum gratia & privilegio.

Д. К. К. Е. Е. Е.

Exhibition, Kinderhof

[Faint, illegible text at the bottom of the page]

de alle ongenaden.

...and the ...

100

1870

to be a member of the

of the same kind as the one in the first column.

1815

2. The first of these is the fact that the

1870

1870

Drucke

DAVE

and more? could be...

1921

[Faint, illegible handwritten or printed text]

1870

1917

1875

AN DEN LESER.

DE wyle onse Nederlandsche sprake, door mēnicken, papen, klercken, procurers, advocaten, voorspraken, ende de alle die ontrent den richthuysen ende vierseharen bueren dienst hebbē (die altemael mit hūerer vreemder ingeuoeder wyse van spreken ende schryuen ende woorden die sy vreemden spraken ontnemen, schier anders niet schynen ghesocht te hebbene, dan of ghewinn, of duysterheit of verwonderinghe, by den eenuoldighen tyden) in sodane bondeloiſheyt, onordentlickheyt ende ongheregheltbeyt, ghekomē is, dat schier een ieghelick, wie eenighes gheestes gheueest is, daeruan een walghelickheyt gekregen heeft: ende de hoighbegauede Martinus Micronius saligher, der iersten eene, die ontrent onsen vaderlande de ware religie Iesu Christi, opentliken an den dach gebracht hebben, in sodane duystere tyden gheuallen, ende derhatuen synē schriften (die om buerer gronde ende leere willen, gants werdt waren, dat sy van allē menschen, mit sondertingher begheerlickheyt ghelesen worden) sodane gberegheltbeyt ende beuallichheyt, als by wel begheerde, ende waertoe hy dachlikes io ianger io meer trachtete, in der stellinghe niet heeft

geuen konnen: So isſet, dat, als wy nu ſynē
Catechiſmum, wederumme in drucke ſou
den wtgaen laten, dat wy wt liefde, die wy
to ſyner perſone in ſynen leuen ghehadt,
ende nu to ſynen beylſamen ſchriften heb
ben, denſeluen van voor an, ouerſien, ende
(mit laten der gantſer grondt ende ſinnes,
die hy geſett heeft, ſonder eenich afdoen of
toedoen) in der ſtellinghe ſyner worden on
de wyſe van ſchryuen (ter meerder klaer
heyt ende verſtandelickheyt) verandert
hebben. Bidden dy lieue leſer, du willeſt on
ſen arbeit int beſten duyden: ende gheens
ſins dencken, Wy ſoecken in anderer luydē
arbeydt kunſtich te ſyne: dan alleene, dat
Godes waerheyt, in deſen opgaenden luch
tighen tyden (ſo veel na kleynen gane ons
van Godt gegeuen, mogelick) oppet aller
woechlickſte, anlocklickſte ende vruchbar
lickſte, allen vromen ende kinderen
Godes, vorgbedragen werde. Date
to Londen in der Drydſeben
Ghemeynte, deſen ſe
ſten Septembris.

Anno

1566.

Godfridus VVingius.

VAN DER³ kennisse Godes.

Vraghe.

Vaertoe bistu van Godt gheschapen, ende in deser wereldt ghesfelt?

Antworde.

Dat ick myn leuenlanck leere Godt te rechten kennen end hem dienen: ende eyndelicken mit hem ewich in hemel leue.

1. Tim. 2. 4.
Eph. 2. 14
1. Pet. 4

Vra. Kan men wt der natuerliker vernuft der menschen eenighe salichmakende kennisse van Godt hebben?

Ant. Neen, Mer men moet deselue dooz de verlichtinghe des heylighen Geestes alleene wt den woorde godes halen, soemlikē wt den schriften des ouden ende nieuwen Testamentes?

1. Cor 2. 10
1. Tim. 3. 15
16.
2. Pet. 1. 21.

Vra. Wat leert ons de Schrift in sonderheyt van Godt?

Ant. Wat syn wesen ende wille sy.

Vra. Wat leert ons de schrift van synen wesen?

Antvworde.

A iij

Dat

Kenniss e Godes.

Deu. 6. 4

Marc. 12. 29

Mat. 19. 17.

Mat. 3. 16 &

28. 19

1. Ioan. 5. 7

Dat hy eelwich, goet, wys, mach-
tich, rechtuerdich end eemich sy in we-
sen, dypuuldich nochtans in persoonē
die daer is de Clader, ende de Sone, en
de de heylighe Gheest.

Vra. Souden wy dese wesentlike
eenschept Godes, in dypuuldicheit der
persoonen, wi onser verstant niet be-
grypen kunnen?

1. Cor. 2. 14.

Rom. 8. 7

Ant. Neen wy: Want de natuer-
like mensche begrypt niet de saken
die Godt aengacn: Ja wy selues, die
dooz den Gheest Godes herbozen syn,
sien nu Godt alleene, als dooz eenen
spieghele, mer biernamæls sullen wy
hem eerst sien van aengesichte te aen-
gesichte, ghelyck als hy is.

1. Cor. 13. 12

1. Ioan. 3. 2

Vraghe.

Wat sullen wy insanderheit in
synen wille mercken?

Deu. 32. 6

Nu. 15. 39

40

Ant. Hoe dat hy t'onswaert ghesint
is: ende wederomme hoe wy so hem-
waert behotré ghesint te syne. Noem
liken, dat wy hem ghehoorsaem syn,
in den onderhouden synen ghehoden.

Vra. Wat syn de stucken, die wy vol-
ghende den beuele Godes, doen of la-
ten sullen?

Ant

De Gheboden.

4

Ant. Deselue syn in thien gheboden kostelicken begrepen, mit desen navolghenden woorden.

I. Ick bin de Heere dyn Godt, die ick dy wt Aegypten lande wt den diensthuyle geuoert hebbe. Du salt gheen ander goden voor my, noch neuen my hebben. Exod, 20, 2
Deu, 5, 6

II. Du salt dy gheen beeldē, noch enige ghelyckenisse maken, noch van t'ghene datter bouen in den hemelen is, noch van datter onder opter arden is, noch van datter in den wateren onder der arden is. Aenbidse niet, noch eerse, noch dien hen niet. VVant ick de Heere dyn God, bin sterck ende yuerich, die daer befoecht der vader misdædt in den kinderen, tot in dat derde end vierde ledt, der ghener die my haten. Ende ick doe barmherticheyt an vele duysenden, die my lief hebben, end myne gheboden houden. IV
IIV
IIIV
XI

III. Du salt den name des Heeren dynes Godes niet te vergheefs of lichtuæderelicken gebruycken, want de Heere sal hem niet onghelstraft laten, die synen name te vergheefs ghebruyckt. III

III. VVees ghedachtich des Sabbath daghes, dat du en heylighest. Ses daghen III

VVdeggiughe.

Vra. Wat eyschet de Heere doo? dat
tweede ghebodt:

Deut. 4. 15

Ant. Dat niemand wt syner vernuft
hem eenighen wtwendighen dienst
versiere, doo? opzichtighe der beelden
die aller valscher Godesdienstten een
oorsprongk syn, Want hy wilt aen-
ghebede syn in Gheest ende waerheyt.

Ioan. 4. 14.

Vra. Wie syn sy die dit ghebodt o-
uertreden?

Esa. 29. 13.

Mat. 15. 8.

Psal. 11. 54

Deut. 27. 15

Esa. 44. 9

Ant. So vele alser buyten Godes
wozdt, hem eenen nieuwen dienst ver-
sieren, of van anderen versiert vol-
ghen, Dock die tot eenighen Godes-
dienst enighe beelden maken of doen
maken, of bewaren, of inwendelick-
ken aanbidden.

Vra. Wie syn sy die aldus de beelde
aanbidden?

Esa. 44. 17

Iere. 10. 3

Sap. 13. 13

Ant. Inwendelicken bidden sy de
beelden aen, die daer eenighe hulpe
van verwachten, wan sy hen dienen;
of deselue breezen, wan syse verachtē.

Baruch, 6

Dani. 3

1. Reg. 18. 26

& 19. 18

Mer wtwendelicken werden sy me-
nigherley wyse aengebeden, soema-
licken, mit kniebuysinghe, kussen,
kerffen, mit eerbiedighen aensien
ende der ghelyken.

Vra.

Mer

Mer verstoort sich ock God wā men
in deser wyse dit ghebodt overtredt.

Ant. Ja hy grootelicks ende straffet
sulches grontwelicken mit kryghen,
hongher, pestilencie ende mit verblend
heyt den ghewoedes, aenghesien hy
een sterck ende yuerich Godt is, die
dooz sulcken beeldendienste, ende ver
derde godesdiensten vergeten werde,
ende syn woord veracht.

Ezech. 14

Osce. 8

Esa. 44. 18

Rom. 1. 21

Sap. 14

Vra. Wat eyschet Godt dooz dat
derde ghebodt?

Ant. Ten eersten, dat wy hem op
rechtelicken na synen worde kennen
leeren, ende wan wy en erkent hebbē,
hem in te syner toebehoirēder eere ver
eeren. Te anderē, dat wy syn woordt
gherne ende mit grooter oetmoedi
gheyt, so wel ten huyse, als in der
Ghemeynte hoozen ende handelē. Ten
derden, dat wy hem, alleene in allen
gheestliken ende lichamelicken ver
drieten, nae synen wille, om hulpe aē
roepen, ende booz ontfanghene wel
dādē hem dāckē. Ten vierden, dat wy
na heysche onser beroepingh, synē na
me belydē, ende niet spreke, dā dat sy
ne godliche Mafesteyt groot maken
magh Te leste, dat mē niet swcre sal,

Esa. 8. 11. 12.

Eph. 5.

Luc. 10.

Esa. 48. 18

Esa. 66. 4

Luc. 2. 19. &

12. 8

1. Pe. 4. 11.

Deut. 6. 13.

& 10. 20.

Exod. 22. 11

Esa. 45. 23

van

VVtlegginghe

Ebr. 6. 43.

Psal. 15. 4

Ezechiel

8. 5. 10

El. 4. 18

Rom. 1. 22

2. 14

Esa. 48. 1

El. 8. 11

2. 11

Esa. 29. 13

Mar. 15. 8

Levit. 24. 11

Rom. 1. 30.

Mar. 5. 14

Iaco 5. 12

Deut. 6. 13

& 10. 20.

dan by synen name alleene, ende dat
wannet de ere Godes, ende de sal-
gheyt des naesten sulcken opschet: en
do datmen oock sulcken tranweliche
houde.

Vra. Welte syn sy, die dit ghebodt o
niet treden?

Ant. Ten eersten, die Godes wo
mitbruycken tot roouerte, bedrog, lo
ghenen, lichtuerdigheyt, of tot bedec
kinghe eenighet valscher Godesdien
sten. Ten anderen, die God aenroep
mit lippen end niet mit herten. Ten
derden, die buyten Godes wo
ghelouen tot God of tot eenigen crea
turen: of sodane geloften volbringen.
Ten vierden, die Godt lasteren of tot
lasterē der anderen, lachē, of dooz de
bingen sien. Ten lesten, die onbehoor
licken sweren, of anderen een oorsake
syn, darselue te doene.

Vra. Is het dan den Christen gheoz
looft, eenighe twyfelachtige sake mit
eede te bescheyden?

Ant. Lichtuerdighe eeden, wt qua
der ghewoonte, syn in der Schrift gāt
slicken verboden: mer oprechte ende
ernstige, die Godes eere ende de liefde

Des

des naeffen vernoozderen, syn gheoz-
looft ende noodigh: aegghemerckt sy
van God gheboden ende van Chriſto
ende synen Apoftelen, ende anderen
heplighen mannen beyder Teſtamen-
ten, gebuyckt ſyn.

Iere. 4. 2. &
5. 2. & .12. 16
Ela. 45. 23
Ioan. 3. 5.
2 Cor. 1. 23
Gen. 21. 31.
& 25. 33. &
26. 3. & 31.
23. 20. &

Vra. Wat is'er noodigh tot eenen
behoozlichen eede?

Ant. Ten eerſten, datmen alleene
ſwere by den name Godes, die alleene
de verbozgentheiden der herten bekēt
ende alleene verderuen ende ſaligh-
maken kan: ende niet by creaturen,
dat oock Godt verboden heeft. Ten
anderen dat de ſaken ſodane ſyn, dat
ſy Godes eere verkozten of den nae-
ſten verhinderen ſoudē, t'en ware dat
ſy eyndelicken mit eenen eede beueſſi-
ghet worden, Mer in allen anderen ſa-
ken ſullen wy ſpreken, Ja, ja, Neen
neen: t'en ſy dat wy van God ſwaer-
licken geſtraft werden willen.

Deu. 6. 13. &
10. 20
Iere. 17. 20
Ela. 45. 15.
21.
Exo. 23. 32
Iol. 14. 14.
Iere. 5. 2
Soph. 1. 5
Ier. 4. 2
Exod. 12. 11
Mat. 5. 34.
Iac. 5. 12

Vra. Waertoe heeft God dat vierde
ghebodt vā der heplighmakinghe des
Sabbaths ghegheuen?

Ant. Dat wy dooz onſe boosheyt of
eenparighe ſozghfuldigheiden deſes
leuē's, ſyner nummermeer vergheten
ſouden

Exod. 31. 15

V. Vriegginge.

souden, of hem slapelicken bleuen;
so heeft hy ghewilt, dat wy den leuen-
den dagh, by van allen wercke, ons
gantselicken boeghen souden de gods-
saligheyt te leeren;

Vra. Hoe werdt dit gebodt gehondt?

Esa. 54. & 58.
& 66.

Ant. So wy ons lesues verslaecken,
ende den Heere doo: synen Gheest in
ons wercken laten, Ten anderen, So
wy den gantsen Sabbathdagh, da on-
sen daghelickchen werke ledigh syn,
ende (so verre als moghelick is) ons
gantselicken boeghen in der gheme-
ner vergaderinge Godes woord te
hooren, ende andere Christelike oef-
feninghen, tot den worde Godes in-
gheselt, te ghebruyckene: op dat wy
in aller gods saligheyt onderhouden
ende versterckt werden moghen, Ten
lesten, so een ieghelick syne kynder
ende dienstboden nerselicken tot der
Christeliker Gemeynthe bringhe end a-
stuert,

Ez. 30. 10

Vra. Wie syn sy die dit gebodt o-
nertreden?

Nu. 14. 33
Ier. 17. 21
Ezech. 30

Ant. Ten eersten die doo: slappi-
gheyt, gulligheyt, lichtuerdigheyt, of
ghierigheyt eenighs de heylighe
ghemeyne

2.P1.36.14.

1 Nchem 5.

2 Cor. 5: 21

2, Cor, 6, 14

87-28-2-13

1990

Eph. 6.1

Pro, 23, 17

Syr 2, 3, 13,

10

12.8.07

Page 27

1901

Ref. 1, 13

Rom. 13, 1
The ( )

Col 3-2

2013.10

Index

...pue, 63
...ed 21 re

520-4-2 T

10.10.17

КССБ.31.27

10

VYdogginge.

2 Sam. 3: 14

soude: want wy begheeren alle van
natueren een langk leuen. Welcke
als iset dat de godsalighen hier altyd
niet verueruen, so verueruen sy ede
nochtans hiernamaels. Mer de boos-
sen, end die bueren anderen onge-
hoorsaem syn, werden dickmael doot
scherpzichters, of andersins haest van
hier gewert, of al leuen sy langhe in
ellendigheyt, lammerlichen bergaen,
end sullen eyndelichen, ten sy dat sy
sich beteren, van den ewighen leuen
wtghesloten werden.

Vra. Hoe werdt dat seste ghebodt,
van niet te dooden ghehouden?

Pro. 23. 28

Luc. 6. 27

Rom. 12. 20

Anc. So wy tot allen menschen, oock
tot onsen vianden wel ghesinnet syn,
end na onsen vermoghen deseluen be-
staen, dat sy in geenerhade quaden der
sielen of des liues vallen, of is dat sy
daerinne gheuallen syn, daer wt ver-
lost werden.

Vra. Hoe werdt dit ghebodt quer-
ghetreden?

Mat. 5. 12

Leuit. 19. 17

Syn. 19. 15

Anc. Ten eersten wan wy yet doen
daerdoor men tot dootlagen koemt:
Noemlike want wy iemande van her-
ten quaed gunnen, benyden, haten,

doot

booz ghebuer, woort de of wercken tot
gramfchap verwecken ende vergelyc
ken. Woort wan wy den broeder die
daer foudicht, niet vermanen willen,
noch wan hy de vermaninghe verach
tet, tot de Ghemeynte brenghen. Ten
leffen, wan wy veronghelyckt foekē
ons felues te wzen.

Mat. 18. 15
1, Cor. 5. 4

1. The. 5. 14
Luc. 6. 28. &
17. 3
Rom. 12. 19
Mat. 5. 24.
Syra. 19. 13

Vra. Salmen dan de boosheyt onge
ftraft laten?

Ant. Neen: Doet, de boosheyt welge
ftraft werden: mer niet van allen men
fche, mer alleene van die, die daer toe
van Godt na huerer bedieninghe ghe
fett fyn: Als de Duerheit, die laft ende
denel heeft de boosheit mit de fwerde
te ftraffen, tot vorderinghe der eeren
Godes, ende des ghemeynen vzedes.
Hier moet alleene toegheffen werden,
dat dat in ftraffen gheene verkeerde
fnnelickheyt gebuyckt werde: ende
dat de onfchuldige niet booz de fchul
dige gheftraft werde.

Deu. 13. 7
&c

Rom. 13. 4

Pro. 17. 19
Efa. 5. 25

Vraghe.

Hoe werdt het leuende gebodt, van
niet te eebzen, ghehouden?

Ant. Ten eerften, wan de band des
huywelikes in aller repnigheyt ghe

VVtlegginge.

1. Cor. 7. 2
Deu. 22. 13.

Eph. 5. 18

Eph. 5. 11

honden werdt. Ten anderen want iemandt alle dingen, die de boise lusten verwecken, als syn spysse, dzanck ende kleder matelicken ghebruyckt. Ten derden, want men dooz soberheit ende gebeden de versoeckingen booser lusten, nesterlicken wederstaet. Ten lesten want men die straff, die daer onfuchtlicken wandelen of spyken.

Vra. Wie syn sy, die dit ghebodt ouertreden?

Antvorde.

Eph. 4. 19
& 5. 18
Gala. 5. 19

1. Cor. 7. 9

Ten eersten, so vele als daer anders doen, dan nu gesept is, ende huere ledē tot onkuytheit veroorzaken. Ten anderen die daer volgen den boedsele aller boiser lusten: als syn, ledigheit, dzēkerie, basterie, onreynne geklap, liedekens ende boecken ende gemeinschap onreynner menschen. Ten lesten, die daer lieuer bānden, dan inden Heere trauwen.

Vra. Hoe onderhoudt men dat achte ghebodt, van niet te stelen?

Exod. 20. 15
Ebr. 13. 5
1. Tim. 6. 10

Ant. Wan wy mit den onsen te bēdē syn, ende anderen huer weluaert niet mis gunnen: noch teghen de ghene, die rycker syn, dan wy, niet murren. Ten anderen

anderen, wan wy mit onsen naesten
in allen dinghen so handelen in ghe-
wichre, ghetal, ende maten, als wy be-
gheren soudē, dat men mit ons han-
delde: Ten lesten, wan wy na onsen
vermogen den armen, ende insonder-
heyt den huyfghenoten des gheloonē
helpen ende bystaen.

Ier. 19, 35
Deut. 25, 13

Gal. 6, 10

Vraghe.

Hoe werdt dit ghebod ouerghe-
treden?

Ant. Ten eersten, wan wy onsen nae-
sten doot, bedrogh eenighe schade aen-
doen, syn ghewin verhinderen, weren
of verminnen. Ten anderen, wan
wy gierichlicken ende mit sozghfuldi-
gheyt soeckē haestelicken ryck te wer-
den. Ten derden, wan wy tegen rede-
lickheit handelē mit onsen arbejders,
of hen huer rechte loon onthouden, of
berkoften. Ten vierden, wan wy dat
ghene, dat gevonden of onser trauwe
beuolen, of gheleent, of te pande gege-
uen is, ia alles, dat eenes anderen is,
onrechte teghen des meesters wille
onthouden. Ten vyften, wan wy onse
goedt onmatelicken ouerbzingen. Te
lesten, wan wy onser ouerheyt, Heere

Pro. 20, 10
23.

Ier. 5, 26, 27

Mach 16, 10

Pro. 13, 8, 18

20

Deu. 24, 14.

Iob 4, 15

Iere. 34, 16.

Iaco. 5, 4

Deut. 22, 40

Exod. 22, 70

Syra. 29

Luc. 16, 15

Rom. 13, 8

Tit. 2, 14

NVtlegghinge,

Mat. 22. 2

Col. 3. 22

Eph. 6. 5

oft Meesters, onse arbeyd ende dient
niet trauwelicken wttrichten.

Vra. **W**at eyschet de Heere door dat
negende ghebodt, van gheen valsche
tuyghenisse te spreken teghen den nae
sten?

Ant. **T**en eersten: dat wy mit hate der
loegen, alle dingen opzechtlicken ende
sonder gheueynstheyt mit onsen nae
sten spreken: de waerheyt lief hebben,
ende spreken, ende ouer al ter eeren

Eph. 4. 23

zich. 8. 15

Pla. 15. 2. &

34. 14

Godes, ende ozbooz des naesten ver
uordenen. Ten anderen, dat wy onses
naesten goeden name, als onsen eyghē
bescherimen.

Vra. **W**ie syn sy, die dit ghebodt o
uertreden?

Pla. 28. 4

Pro. 6. 19. &

21. 27. & 20

19.

Deut. 19. 18.

Ant. **T**en eersten, alle smeeckelers of
pluymstryckers, ende alle die valsche
tuyghenisse spreken, bescherimen of be
willighen. Ten anderen, die de waer
heyt onbehoorzlicken verswygen. Den
name hueres naesten mit lasteren, o
uerdzagen, of lichten suspicien bescha
den. Ten derden die lichtuerdigen of
uerdraghers gherne ghehoor gheuen,
ende ongehoorde partē lichtuerdelic
ken verdoemen. Ten lesten so vele

Iaco. 3. 9. &

4. 11.

als'er

als'er om huers schandelicken ghe-
wins of waeckgterigheyt willen, aen
klaghen ghetuygen of klachte aenne-
men, of valsche saken beschermen.

Pro. 26
Deu. 1. 16, 21
16. 19

Vra. Wanneer werdt dat leste ghe-
bod onderhouden?

Ant. **W**an wy in't herte mit warach-
tiger liefde Godes ende onses naeste
gantlicken beuangen syn, sonder ee-
nige boise affecten: ende alle boise be-
gherlickheyt (die de wortel alles boi-
ses is) van ons geweert werdt.

Rom. 7. 18
Deut. 10. 12
Mat. 5. 28.

Vra. Wie syn sy, die dit ghebodt ouer-
treden?

1. Tjm. 6. 19

Ant. Die daer in huere herte ghe-
uoelen ghenegenheden, die den wille
Godes wederstaen, hoe kleyn of onbe-
dacht die oock syn moghen: ende die
denseluen (op dat sy inder daedt niet
wotzen) niet barmelicken weder-
staen.

Rom. 7. 12
23
Gala. 5

Vra. Kanmen dese thien geboden niet
in't korten begrypen?

Ant. Ja'et, **W**ant Christus selues
heeftse in't korten begrypen op deser
wyse: Du salt Gode dynen Heere lief-
hebbē van gantsen herten, van gantsen
sichte, van gantsen gemoede, ende van

Mat. 22. 37
Luc 10. 27

Gheloooue.

Mat. 7. 12
alle dynen krachten, ende dynen nae-
sten, als dy selues. **W**ā dit is de **W**et
ende **P**ropheten.

Van der kracht der

*V*Vett ende gheloooue.

Vraghe.

Ist oock den mensche gheozloft
wt synen eyghen goedduncken in ste-
de deser vozseyder gheboden **G**odes,
nientwe in te stellen, of andere daertoe
te doene?

Col. 2. 8.
Esa. 29. 13
Mat. 15. 2.

Ant. **N**een: want **G**od doet alle syne
saken volkomelicken, ende werdt (als
hy selues betuyghet) door menschen in
stellinghen, te vergheefs ghedient.

Vra. **H**er, so wie de vozghemelde gebo-
den **G**odes te volle onderhielden, soude
die oock saligh, ende wederomme, die
se ouertreden, berdoemt werden?

Leui. 18. 5
Deu. 27. 25
Gal. 3. 10.

Ant. **J**a sy, want daer staet geschre-
uen, **D**ie se doet, die sal darinne leuen.
Ende wederomme, **W**eruloecht sy, so
wie daer niet blyft in alle dien, dat ge-
schreuen staet indē boecke der **W**et,
dat hy edt doe.

Vra. **H**oe sullen wy tot der volkommē
ghehoorzaamheyt der ghebodē **G**odes
komen

konnen moghen:

Ant. Niet wt ons, die wy doo? den
bal Ade teneeuwighen leuen dood syn.

Rom. 5. 14.

Want de Wet is gheestelick, ende
wy syn vleeschelick, end onder de son,
de verkocht. Waertot wy alle der ver-
doemenisse onderwo?pen syn: dewyle
hy vernloecht is, die in eenen stücke
schuldigh is.

1. Cor. 15. 21.

Gen. 2. 17

Rom. 7. 4

Gal. 3. 10

Iaco. 2. 10

Vra. Hoe iset dan moghelick, dat wy
saligh werden?

Ant. Doo? de gheschenckte weldaet
Godes: die (op dat wy niet rewluck bez-
gingen) synen eenigen Sone boe? ons
in den schandelicken doode des cruy-
ses gegeuen heeft: op dat alle, die aen
hem gheloouen, saligh werden.

Rom. 3. 24

& 5. 8

Gal. 3. 13

Eph. 1. 20 &

6. 16

1. Cor. 2. 2

1. Ioan. 1. 7.

& 2. 2

Vra. Mer na dien ons Christus wt lou-
ter genaderrechtuerdiget, syn wy niet
van der ghehoos?saemheyt godliker
wet, nu also verlost ende ontslagē, dat
wy, wat ons lustet, doen mogen?

Antvorde. Neen wy, Want daer
is een groot onderscheydt tusschen
de bloeck der Wet, waer van alleens
ons Christus verlost heeft: ende de
gehoos?saemheyt der Wet, die hy ons
niet alwegh verhoudt ende cyschet.

Gal. 3. 12

Rom. 8. 3

1. Pet. 2. 25

Gal. 5. 19

Kracht der VVet.

Rom. 6. 16
Exod. 20. 5
Psal. 5. 8
145.

Want God kan na syner gherechticheyt nimmermeer lyden, dat synē Wēt berlaten werde: mer versoekt altydt de boosheyt, ende verderft alle sondaers.

Vraghe.

Mer ghemerckt wy van natueren tot der gehoozsaemheit der Wēt seer traech syn, ende altydt min doen, dan wy behooren: hoe sullen wy hier ghestroost werden mogen?

Phil. 3. 2
Ioan. 3. 2

Ant. Van Christo Jesu alleene. Die ten eersten ons dooz synen Gheest vernieuwt ende verweckt tot eener nieuwichheit des leuens. Ende ten anderē, al wat in onsen wercken noch onreyn of onvolkomen is, dat reynigt hy, ende volmaeckt ept.

1. Ioan. 3. 9.
Col. 1. 13. 14

1. Cor. 1. 3

Vra. Mer syn oock dese welhaden Christi allen menschen nutte?

Ioan. 3. 18
Mar. 16. 16

Ant. Neen sy, mer den gheloonigē alleene: Want wie daer ghelooft, dat is alrede gherichtet.

Vra. Wat is dan een oprechtich ghe-looue?

Antworde.

Het is een vast onwanchelbar betrouwen op Godt, dooz den bepligen Gheest in onsen herten verweckt, dat hy

hy ons om Christi Jesu synes soons
willen alleene een ghenadich Vader
sy. Vraghe.

epit wat teekenen werde dit ware
ghelooue bannen valschen onderkēte

Antwoorde.

Ten eersten, dat ware ghelooone, is
niet een naeckte historishe kennisse,
mer een vast betrouwen. Ten ander-
ren, het heeft syn woonste niet in den
lippen, mer in onsen herten. Ten der-
den, het siet Godt den Vader ende sy-
nen Sone Jesum Christum aen. Ten
lesten, het heeft synen oorspronck wt
den heylighen Gheest, die ons weder-
haert, vernieuwt, ende allerleye godt
salighe blychten in ons boortblyngt,
ende leert ons in allen dingen de waer-
heyt na den gheopenbaerden worde
Godes. So waer dese teekene ontbry-
ken, daer is gheen ghelooone, mer allee-
ne een opinie of meyninghe.

Vra. Syn daer oock eenighe seke-
re hoofdstucken onses Christelicken
gheloofs.

Ant. Ja'er, welcke in korter sprue-
ke, (die men Symbolū Apostolorum
noemt) begrepe syn mit desen worden.

Rom. 4. 18.

Heb. 11. 13.

Rom. 10. 8.

Ioan. 14. 10

Ioan. 3. 5

Ioan. 14

Ghe' loue.

Ick ghelooue in God den Vader al-
machtigh, schepper hemels end aer-
den.

End in Iesum Christum synen ee-
nighen Sone onsen Heere.

Die ontfanghen is van den heyligen
Gheest, Gheboren van der maghet
Maria.

Geleden heeft onder Pontio Pilato,
is gecrucyct, ghestoruen ende begras-
ten, nedergedaelt ter hellen. Ten ders-
den dage is hy wederomme opgestaen
van den dooden. Opgheuren ten he-
mel: sitt ter rechter handt Godes des va-
ders almachtighs, van waer by komen
sal te richten de leuendē ende de doodē.

Ick ghelooue in den heyligē Gheest.
Dat daer is eene algemeyne heylighe
Kercke. Gemeynschap der heyligen.
Verghiffenisse der sonden. Verryse-
nisse des vleeschens, ende een ewigh le-
uen, Amen.

Vraghe.

Hoe werde dit Symbolum ghe-
deylet

Antwoorde.

In drie sonderlinghe stucken. Dat
eerste

eerste is van Godt den Vader: dat ander van den Sone: ende dat derde van den heylighen Gheest.

Vra. Wat verstaestu mit den woorden, die hier gheseyt werden van den Vader?

Ant.

Dat noemlichen, Ick gheloone, dat de ewighe Godt, die daer is de schep-
per, erhouder, ende regeerer des hemels, ende der erden, ende alles, wat daerinne is, myn Godt ende vader is, waerinne alleene ick gants myn vertrouwen sette: versekert, hy mach ende wil oock myn helpen, aengheuen hy almachtich, ende daertoe oock myn Vader is.

Gen. 1.1. & 17
1.20

Vra. Wat is, Ick gheloone in Jesum Christum, synen eenighen Sone, onsen Heere?

Ant. Dat is, Ick sette myn vertrouwen oock gants inden Sone Godes (in welken ick eenen vryen toeganck tot den Vader hebbe) enen als in den Vader, gemercket dat huerer beyder ere enen ghelyck is.

Ioan. 14.16

Ioan. 3.23.
Eph. 2.18. &
3.12.

Vra. Waerom is hy Iesus, dat is, Salighmaker ghenoecht?

Mat. 1.18.
Luc. 2.12

Ant. Daeromme, dat hy syn volck salich

Artikelen.

Mat. 1. 21

Act. 4. 2

salichmaket van hueren sunden, ende dat daer in gheen en anderen eenighe salicheyt is.

Vra. Waerom is hy Christus, dat is, Ghesalfde gheheeten?

psal. 45. 8

Deu. 18. 10

Mat. 27. 5.

& 23. 7

Act. 3. 22

Ief. 3. 40

psal. 110

Heb. 7. 23

Ant. Daeromme dat hy een coninc, ende opperste koninck, priester ende leeraer synet Gemeente is: dooz welckes ordinancien, offerande, ende leere allegne, sy (na tuchnisse der gāter Schryft) gheregeert, ghereynight ende gheleert werden moet.

Vra. Waerom is hy een coninc so ne ghenoompt?

Mich. 5. 2

Apost. 1. 5

Heb. 1. 3

phil. 2. 6

Ioan 5. 21

1. Ioan. 5. 13

Rom. 9. 2

Ant. Daeromme dat hy allene vā ewicheyt aen, van den Vader ghebo ren is, de wtghedrukte beelde synes wesens, die hem ghelyck is, ende wt dien eerwerdich, enen als de Vader, aenghesien hy met denseluen ware Godt ende dat ewich leuen is, ende Godt bouen al, in ewicheyt ghepre sen. Amen.

Vraghe.

Syn wy oock niet Godes kinder?

Rom 8. 15

Gala. 4. 6

Eph. 1. 15

Rom. 8. 3

Ant. Ja wy, mer allene dooz aen neminghe, ende niet van natueren: mer hy is de natuerliche, ware ende eenighe ghebozen sone Godes.

Vra.

Vraghe.

Waarom is hy onse Heere ghebec-
ten? Ant.

1. Ioan. 1. 14

& 3. 18

1. Cor. 8. 6

Heb. 2. 14. 15

Ten eerste, daeromme, dat hy door
syne macht ende goedicheyt ons van
allen onsen vyanden, Sonde, Satan,
Doodt ende Helle verlost heeft. Ten
anderē, dat wy hem, als onsen Heere
alle ghehoorzaemheyt schuldich syn.

1. Cor. 5. 19

20. & 7. 19

Vra. Hoe heeft hy dese verlossinghe
ghewracht? Ant.

Dit werdt in den nauolghenden ar-
tikelen gheleert. Vra.

Wat beduydt dan, dat Jesus ghe-
leyt werdt ontfanghen te syne vā den
heylighen Gheest?

Ant. Dat hy Godt blyuende, in der
volheyt der tydt, de ghestalte eenes
knechts anghenomen heeft, ende is
mensche, ende synen broederen in allē
ghelyck gheworden: Dat is, hy is deel
achtich gheworden des vleesches en-
de bloedes der kinder, te gelycker ma-
te, als sy wt der maget Maria, sonder
eenighe sonde nochtans. Want dit is
gheschiet buyten toedoen des mans,
alleene door omschaduyen des heyli-
ghen Gheestes.

Gal. 4. 14

Psalm. 2. 7

Heb. 2. 14

1. Ioan. 1. 14

Mat. 1. 18

Luc. 1. 35

Vra.

Artikelen

Vra. Wat troost hebbē wy hier tot?

Ant. Ten eersten, dat onse nature,
die doo; de sonde berontreynicht was,
doo; syn heylige ontfackenisse sayner
ende reyn geacht werdt. Ten anderē,
dat hy onse eenige ware middelaer sy,
als die niet allene eenet, mer beyder
natueren, soemlicken, godlycker en
de menschlicker deelachtich sy.

Vra. Waeromme werdt hy meer in
der Schrift gheseyt, van Maria, dan
doo; Mariam ghebozen te syne?

Ant. Dat daer geen twyfel ware of
hy hadde syn vleesch, na dē geslachte,
register van Mattheo beschreuen, van
Maria ghenomen. Waerwt hy een so
ne Marie, de brucht hueres lyues, een
bloeme der wortel Jesse, een brautwen
saadt, ende Davids, ende des mēschen
sone, in der Schrift ghenoeemt werdt.

Vra. Waerom heeft sich de sone Go
des hiertoe vernedert, dat hy vleesch,
dat is, mensche gheworden is?

Antvvoorde,

Dat hy, na ontwyfeligher leere
Pauli, in allen versocht werden, ende
steruen, ende doo; den doot den ghe
nen, die des doodes gheweldt hadde,
noem

Rom. 8. 3

2 Tim. 2. 8
Gala. 3. 19

Mat. 1.
Luc. 1. 41
E. 11. 1
Gala. 1. 4
Oen. 3. 15

Rom. 1. 14

1 Cor. 1. 14
2. 4-13

noemlicken den duyuel, to niete doot
mochte.

Vra. Wat houden de nauolghende
Artickele inne, banden cruyce, doot,
begrauinghe ende nederdalinge Chri
sti?

Ant.

Sy legghen wt, wat Christus in sy
ner menschelicker nature door ons
gheleden heeft: Noemlicken allerleye 1. Cor. 15. 3
elenden, die allerschandelickste doot Mat. 27. 35
des cruyces, de begrauninghe synes
lichaems, die anderer menschen begra
uninghe ghelyck was, also dat syne sie
le van den lichame, dat in den graue
lach, in der waerheyt verscheyden,
ende in den Paradyse was. Ant koze Luc. 23. 46
ten, hy heeft den tozne Godes, om der
sonden willen des menschelicken ghe
sachtes, die hy op sich ghenomen had
de, wterlicken gevoelt, insonderheyt,
wan hy aen den cruyce riep: Myn
Godt, myn Godt, waeromme hebsta Mat. 27. 46
my verlaten? Psal. 22. 1

Vra. Wat werdt ons hier wt ghe
leert?

Antwoorde.

Dat wy nu mit Godt den Vlader bet Rom. 14. 24
soent syn door Christum, ende om
Christus willen, die om onser ouertre Esa. 53. 8
dinghen

Artikele.

Mc. 13. 29
2. Pet. 2. 12
Eph. 1. 20
1. Ioh. 3. 16
Rom. 6. 12

dinghen tollen gewondt is, ende om
onser boosheyden willen ghemoetsert
want de straffe, op dat wy brede had-
den, is hem opgheleyt, ende dooz syn
wonden syn wy gheheylet. Maer wt
wy oock om synes n . . ms willen, alle
schande ende crupce gheerne draghen
sullen: ons selues den broeder te goe-
de komen laten, ende ons van sondē,
daer dooz hy ghestozen is, nerselica-
ken wachten.

Vra. Wat leeren wy wt det berry-
senisse Christi? Ant.

Rom. 14. 12
Ioh. 2. 19
Ex. 10. 18
Rom. 5. 25
2. Cor. 15. 22
Ioh. 11. 15
Rom. 6. 4

Allereerst, hy sy de ouertolinner al-
ler onser byanden, na dien hy sich sel-
ues heeft kommen van den doode op-
wecken. Ten anderen, dat wy oock
dooz hem in onse lichamen berrysen
sullen. Ten lesten, dat wy na eenet
nietwicheyt des leuens staen sullen.

Vra. Wat is, hy is in de hemele ge-
naren? Ant.

Mat. 1. 16
Act. 1. 9. & 1.
10
Mc. 7. 26
1. Ioh. 3. 1
Rom. 3. 25
Ex. 3. 14
Ioh. 14. 3
Kryg.

Dat is, Jesus Christus in den eens-
ghen lyue onses vleesches, dat hy van
Maria genomē heeft, is nergēt in der
wereldt, mer bouē den wolcken in he-
mel, daer hy onse boosprake ende
mitdelaer by den Vader is. Maer hy

om

ons een plaetse bereydt heeft, tot welc
ken wy, wan wy steruen, henen va-
ren. Daerom behooren wy, de wyse
wy hier leuen, niet erdische, dan he-
melsche dinghen te soecken ende te be-
denckene.

Ioan. 5. 24

Apo. 14. 13

Col. 3. 1

Phil. 3. 20

Rom. 6. 4

Vra. Wat is de rechter handt des
Vaders, waer Christus aen sitt?

1. Pet. 3. 22

Hebr. 1. 13

Ant. Dit werdt menschliker wyse
ghesproken. Want de Vader heeft
gheene rechter handt, noch de Sone
gheenen stoel: mer door dese spreek-
werdt wegbedrukt de ere ende Ma-
iesteyt Christi, die hy oock in syner
menschelicker natuere nu in hemel
heeft, soemliken, dat hy mit den Va-
der wercke ende regere alle dinghen,
op dat hy mit denseluen geert ende
angheroepen werde: niet tegenstaen-
de, hy hier in deser wereldt leuende,
beracht is geweest, ende noch daghlic
kes beracht werdt.

& 10. 13

Phi. 2. 13

1. Cor. 1. 3

Vra. Wat leeren wy hierin, dat hy
geseyt werdt, Hy wil komen richten
leuenden ende dooden?

Apo. 1. 7

Luc. 17. 34

Ant. Dat de Koninck der konnin-
ghen Christus, niet ewelick lyde sal,
de godsaligen sullen alwech banden

Act. 1. 11

Matt. 13. 38

& 24. 37

& 25. 1

godloosen verdriecht werdē. Mer dat hy eenmael, wan men daer op minst dencken sal, haerblycklichen booz der gantsler werelt komē sal in synen lye wt den hemel, niet boete te predikē, mer te richten, so wel de ghene die vā beghinne der werelt ghestoruen, als die alsoan leuende beuonden werden sullen: ēde sal booz eewelick salschmaeken de godsaligen, ende verdoemen de boosen.

Vra.

Wat is, Ick gelooue in dē heyligen Oheeste

Ant.

Dat is, Ick bekenne dat hy sy een persone, banden Vader ende den Soone verscheydē, ende nochtans eē Gode mit hen beyden. Ten eersten, aenghesien wy so wel in synen, als in des Vaders ende des Soons name ghedoopt werden. Ten anderen, dat hy een co-spronck ende wdeeler is aller gauen na synen wille. Ten derde, dat hy Die naers gheeft tot der Ghemeynte, die hy in alle waerheyt leydt. Ten vierde, dat hy de godsaligē wederbaert ende vernieuwt, troost, ende in hope der salicheyt versterckt, dat hy Christen na synen worde in alle synen instellinghen

ROM. 2. 14. 10

2. Cor. 5. 10

1. Thes. 4. 16

Mat. 3. 16. 17

& 28. 19

Mat. 28. 19

1. Cor. 12. 13

Act. 13. 2. & 20

28

102m. 14. 16

& 16. 13

1. 102m. 13. 34

1. 102m. 16. 20

Rom. 8. 2

Eph. 2

102m. 15. 8

gen bereert: de werelt om der sonde, Joan. 16. 9
gherechtigheyt, ende oozdeel straffen Gala. 5. 17
de den vleesche in den godsalighen we
derstaet, ende in hen heylighe vruchte
dooztbringt.

Vraghe.

Wat is, Ick gelooue, dat daer sy eē
alghemeyne heylighe Kercke?

Ant. Dat is, Ick gelooue dat Chri Mat. 19. 18.
stus in deser werelt syne Gemeynthe & 28. 19
heeft, die de gantse werelt ouer ghe
stropet is: welcker byndegom, hoofd,
beschermmer ende heylighmaker hy is. Joan. 3. 29
Van welcker Gemeynthe ick gheloo Eph. 1. 23
ne dat ick een lidmaect sy. Col. 1. 18
Eph. 5. 23
Mat. 16. 18

Vra. Aengessen vele dooz den titel
der Kercken of Gemeynthe bedrogen
werdē, so seg nu dooz wat teekene, de
ware Gemeynthe van der valscher te
onderkennen sy: dat men wete, van
welcker men sich afscheyden, ende tot
welcker men sich ghenen sal?

Antwoorde.

Dier syn twee wtwendighe ende Mat. 23. 16
ware teekene der wtwendiger kerckē Eph. 5. 26
Noemlichen de trouwe predike des
woordes, ende de rechtsinnighe bynyck
der Sacramenten, na der instellinghe

Artikele.

**Christ: waertoe oock behoort de ners-
tighe oeffeninghe der Christelicker
straffe: ende tot sulken Gemeenten
behooren alle Christen met openba-
rer belydinge sich toe te voegen, waer
sy oock syn.**

Luc. 39. 25
&. 21. 9
Heb. 10. 25

Vraghe.

**Mer isst oock genoeg om een le-
uende lidt der Gemeente Christi te
syne, datmen onder sodanigher wt-
wendigher warer Gemeente stae.**

1. Ioan. 5. 6
Rom. 8. 16

**Ant. Jaen boort waer. Want hier
toe is noch van nooden, datmen hebbe
de inwendighe dryuinghe des heylig-
en Geestes, die in den waren lidt,
matē Christi dat ghelooue ende liefde
verweckt ende ontsteckt. Alle die hier
sonder syn, syn kaf ende dranick on-
der den korne, die (edē sy dan, dat sy
sich bekēeren) to syner tyd verbrandt
werder sullen.**

Mat. 13. 16
Luk. 3. 17

**Van wtwendigen teekenen der
Gemeente, Noemlicken Wordt,
ende Sacramenten.**

**Vra. Nu aenghesie vele an de wtwen-
dighe teekenen der Gemeente ghele-
gen is, so wil daernan nu breeder ant-
woort ge:ede vooreerst, waer inne dat
woort ge:**

woordt ghelegghen sy:

Ant. In wett ende Euangelium.

Vraghe.

Wat is de Wett?

Ant. Het is een verklaringe van der
Majesteit Godes ende synen wille, Psal. 19. 3
waerine volkomelickē gheleert wordt
watmen doen of laten moet, ende ver Rom. 3, 10
doemet alle de ghene die se eenichsins
Leuit. 24. 15
ouertreden.

Vra. Hoe wordt de Wet ten rechten
in der Gemeynthe ghepredicht?

Ant. Ten eersten. Wan de godsall.
cheyt gbedzenen wordt, ende de drey-
gen Godes mit ernstigher straffe der 1. Tim. 4, 2
sonden boos: voghen ghestelt werden.
Ten anderen wan alle menschen ghe-
leert werdē, sy syn onder die sonde be-
sloten. Ten lesten wan de ouertre- Rom. 11, 32
ders ernstlicken in aller wyse tot be- Gal. 3. 22
teringe vermaent werden. 2. Tim 4. 22

Vra. Wat is dat Euangelium?

Ant. Het is een verkondinge ghelwis-
ser verguinge der sonden, alleene in Luc. 22. 19
den name Jesu Christi onses enigē Act. 4. 10.
Middelaters, die geboren is wt den sa- 2. Tim. 2. 5
de Davids: is wt den vaderen na den Rom. 1. 3
& 9. 5

I. ij.

blesche 1 Ioan. 5. 20

Euangelium.

bleefche, ende ware Godt ouer alle
dinck ghelouet in ewicheyt.

Vra. Nach daer gheen ander Eua-
gelium syn?

Ep 6.1.10

1. Cor. 3.11

Gala. 1.8

Ant. Neen't: Want dese leere, is dat
ewich, warachtich, ende eenich Eua-
gelium, ende de grondt aller Aposte-
len ende Propheten. Daer kan gheen
ander fundament gelept, noch gepre-
dicht werden. Want wie daer een an-
der prediket, wan edt oock schoon een
Enghel wt den hemel ware, die sy ver-
vloecht.

Vraghe.

Het dan een valsche vergaderinge,
daer Christo benomen werdt volko-
men verghiffenisse der sonden, of daer
syn godlicke of menschelicke nature
ghescheidt of verloorchent werdt?

Esai. 7.14

& 9.6. & 11.1

Yere. 23.5

Rom. 1.3

& 9.5

Heb. 1.3. & 1

14

Ant. Ja'et sonder eenich twyfel, edt
sy dan, dat wy de grondt der hepliger
Propheten ende Apostelen, die dit al-
les eendzachtlicken van Christo Jesu
gheleert hebben, verwerpen willen.

Vra. Wat is een Sacrament?

Antwoorde.

Het is een heplighe oeffeninghe der
Ghemeynte, van Christo onder scke-
ten wswendighen ceremonien, ende
in

Mat. 26.25

Luc. 14.31

inwendigher verbozghentheyt inghesett, waerdoor de gheloouighen versterkt ^{1. Cor. 10. 16} worden in der geschencker vergheuinge der sonden door Jesum Christum, ende hueres dienstes beyde tegeghen Godt ende hueren naesten vermaent.

Vraghe.

Wat is de verbozghentheyt der Sacramenten?

Ant. Het is de ghemeynschap des lyues ende bloedes Christi: dat is, Een deelachticheyt aller weldaden, die ons Christus in synen ghebroken lyue ende ^{1. Cor. 11. 29} de vergoten bloede verdient heeft.

Vra. Wat is dat wtwendich dinck in den Sacramenten?

Ant. Het is een sekere ceremonie, door Goden wo:dt inghesett, die in de ooghen ende sinnen valt, ende leydt so ^{1. Cor. 10. 16} vele als in huer is, de gheloouighen tot der inwendigher verbozghentheyt.

Vraghe.

Waertoe syn de Sacramenten inghesett?

Antvvoorde.

Meest om twee oorsaken. Ten eersten, dat sy den gheloouighen Goden

ghenade versegghelen. Ten anderen:
Dat sy deselvighe hueres diēstes ver-
manen. Vraghe.

Aengesien de Sacramenten tweer-
leye gebzuyck hebben, Noemliken de
versegghelinghe, ende vermaninge: seg
welck deser beiden is dat werdigh-
ste ende meeste?

Ant. Dat ghebzuyck der versege-
linghe: Want daerwt spruyt dat an-
der. Weten oock, door Godes benel-
de Sacramēten sommighē totgedeele
in welcken, om der aengheborn
kranckheit willen, dat ghebzuyck der
vermanighe gheen plaetse hebben
kan. Also wardt in den ouden Testa-
mente de Besnydinge aengedienet
dē kinderen, die noch niet verston-
dē, wat de Besnydinge des hertē was.

Genes, 17. 21

Vra. Welcke syn de Sacramenten
der Ghemainte Christi?

Ant. De Doope end dat Auend-
mael des Heeren.

¶ Van der Doope.

Vra. Wat is de Doope?

Ant. Het is een heylighe insettin-
ghe Christi, waerna syne Gemeyn-
te ghedoopt werdt mit water in den
name

name des Vaders ende des Soons, en
de des heyligen Geestes, dat sy in der
gheschenckter ontfelddinge der son
den berseghelt, ende oock buetes dien-
stes vermaent werde.

Mat. 28. 19

Marc. 16. 16

Col. 2. 12

Titus. 3. 5

Rom. 6. 33

Vra. Hoe luydt de insettinghe der
Doope?

Ant. My (spreekt Christu) is ghege
uen alle gheweldt in hemel ende op er-
den. Daeromme gaet heen, ende leert
alle volcker, ende doopt se in dē name
des Vaders, ende des Soons, ende des
heylighen Geestes, ende leert se hou-
den alles wat ich v beuolen hebbe.

Mat. 28. 28

¶ Item op een ander plaetse.

Gaet heen (spreekt Christus) in de
gantse wereld, ende prediket dat Euan-
gelium aller creature: wie daer gheloo-
uet, ende ghedoopt werdt, die sal sa-
ligh werden. VVie auer niet gheloo-
uet, die sal verdoemt werden.

Mar. 16. 7

Vraghe.

Met oock ghenoech, dat du in dy-
ner kindtscheyt ghedoopt bist?

Antwoorde.

Neen't boozwaer, Mer ick moet de
verbozgentheiden der Doope leeren
ende gewelicken in myn herte printē,

Ro. 6. 1. 24

1erc. 4.

Wock

Doope.

Rom. 1. 17. Dock in den gantsen handel mynes
leuens beselue worducken: anders wil
my de Doope niet ter saligheyt, mer
meer ter verdoemenisse syn, ghelyck
als den ondancbaren Joeden de Be
snydinge gheweest is.

Vra. Wat leerstu dā in dyner Doope
aenmercken?

Ant. Die groote ende ontwispelke
like genade des Vaders te mywaerd
dooz Christum, waer dooz hy my in
myner kindtscheit, buyten mynē ver
diensten van sonden gereynicht, ende
dooz dat ghetuyghen der Doope, dooz
syn kindt aenghenomen heeft.

Vra. Wat troost hebstu hier tot?

1. Pet. 3. 11 Ant. Dat ick in myner conscientie ge
rust ende verlekert bin te Godelwart,
dat hy my nummermer van sich
verwerpen wil, so decke als ick dooz
ware leedschap myner sonden, in den
gelooone Christi Jesu, tot hem om ver
ghiffenisse come.

Vra. Wat aenmerckstu meer in dy
ner Doope?

Antvorde. Dat ick myn gantse
leuen langh nerstighet doen moet,
de beelde des doodts, begravinge en

de

Rom: 6. 4

de berryscnisse Christi, in alle mynen
handelinghen tot te drucken, aenghe-
mercke Paulus leert, dat de ghene, die
in Christum Iesum ghedoopt syn, in
synen doot, begravinge ende berry-
senisse ghedoopt syn.

Vra. Hoe doetstu dat?

Ant. Wan ick nerstigheyt doe myn Gal. 5. 24
bleesch mit synen lusten ende beghe- Rom. 13. 13
ten te cruyccene ende te doodene, ende
den ouden menschen te begravenene, op
dat ick in newicheyt des leuens ber- Rom. 12. 13
ryse, ende mit allen menschen vziende-
licken leue. Dese dingen moet ick al-
tydt nerstlicken ouerdencken, mer in-
sonderheyt wan iemand in der Ghe-
meynte ghedoopt werdt.

Vra. Isst oock na Godes woordt ge-
ploft dat men de onmondighe kinder
der Ghemeynte doopet?

Ant. Ja'er, Wāt so Christus syne Ge-
meynte reyniget doo, dat waterbad Eph. 5. 26
in worde: end niemān vā der Doope Act. 10. 47
weten kan die den heplighen Christ Rom. 4. 11
hebben: noch den segel godlicken ver-
bondes ontreckē den die Godes bond
genotē syn: dewyle ock de Doope allē
den toehoert, die een saligmakende Mat. 18. 10
gemeyn

Doope.

ghemeynſchap hebben mit God den
Vader, ende den Sone, ende den heylig
gen Gheest: ſo moeten de gheloonighe
oudern huere kinderkenſ ter Doope
bzinghen, ende de tranwe dienaers
Chriſti, na heylſche huereſ dienſtes, en
de ten trooſte derſeluen onderen ende
der gantſer Gemeenſte, derſelue doo-
pen.

Mat. 28. 20

Vra. Hoe ſo?

Ant. Want de kinderkenſ ſyn de
ſonderlingſte kintmaten der Gemeenſ-
te Chriſti, die hem toe behooren: ende
hebben derhaluen den heylighe Geest.
Syn oock ontwyſſicken onder Goden
verbondt beſloten, ende hebben een ſa-
lighmakende ghemeinſchap mit den
eeuwigen ende waren Godt.

Mat. 19. 14.

Marc. 14. 22

Luc. 22. 19

Rom. 8

Act. 2. 39

2 Cor. 7. 14

Mat. 28. 19

20

Vra. Mer daer ſtaet gheſchreuen:
So wie ghelooft ende gedoopt werdt,
die ſal ſaligh werden: nu kommen de
kinderkenſ noch ghelooouen noch mon-
deliken Chriſtum belyden, hoe kōnen
ſy dan gedoopt werden?

Mat. 16. 26

Ant. Mer aldus mochte men oock
vragen, hoe konnen de kinderkenſ ſa-
ligh werden, aengheſien ſy niet geloo-
uen konnen: So ſalmen dan wt den

Mat. 28. 19

Doope

27

doorgaende tuyghenissen der Schrift
gewisse syn, de Doope kome hen toe.

Vra. Mer waertoe verheyschet men
van den volwassenen, eer sy ghedoopt
worden mogen, een gelooue ende mon-
delicke belydenisse:

Act. 8 37 &
10: 48

Ant. Daeromme dat de Gemeinte
hierdoor alleene gewisse syn kan, dat sy
in Godes verbondt staen, end lidmate
der Gemeinte Christi syn. Want hier
aan is de ghelooue in hen, een inwen-
digh, ende de belydenisse des mondes
an de ghemeynte een wtwendigh tuy-
ghenisse: derhaluen so de volwassenen,
Christum niet recht beleden, of dat de
gemeinte gewisse ware, sy deden een
heueynsde belydinghe, so souden sy
niet ghedoopt werden, aenghesien de
ghemeynte hierdoor bekennen soude,
dat sy mit Christo ende synen lyue
gheene ghemeynschap hadden.

Rom. 10 9

Vra. Waerom werdt de ghelooue
ende mondelicke belydinghe niet der
ghelycken van den kinderen der ghe-
meynte geheyschet, eer sy ghedoopt
worden:

Ans. Ouermits de ghemeynte in
Godes woort, veel gewisser tuyghe-
nisse

Doope.

Gen. 17, 17 nisse heeft van huerer salicheyt, dan
Act. 2, 39 men tot der belydinge der volwassen
1. Cor. 7, 14 hebben kan. Ende huere aenghebozen
Mar: 19, 14 kranckheyt (waerdooz sy niet gheloo-
Mar: 10, 14 ven, noch belyden kunnen) die werde
hen om Christus willen (waerin sy
niet min, als de volwassen geloouigē,
ghesegent: dat is, heyligh, gerechtich,
reyn, ende ghelouigh gheacht wer-
den) niet toegerekent. Dat selac moet
1. Cor. 10, 1 men oock gevoelē van der Doope der
volwassen doouen ende sorten der Ge-
meynte Christi.

Mar: 16, 16 Vra. Van welcken is de plaetse Mar-
ci ghesproken?

Ant. So sy verstaen werdt alleene vā
den volwassen ghesproken te syne,
werdt sy te vergeefs vordtgebrachte
gen de kinder doope: edt sy dan dat mē
de kinder mit den doouen ende sorten
(daeromme dat sy niet ghelooenen) so
onrechte verdoemen wil.

Vra. Hoe so?

Ant. Want by Marco volght inden
tert, Wie auer niet gheloouet, die sal
verdoemt werden.

Vra. Mer soude dese plaetse oock ee-
nighins van den kinderen der Ge-
meynte

meynte verstaen werden mogen:

Ant. Ja sy wan men noemliken by
geloouigen verstaet, die inder daedt Mar. 9, 36 &
Jo. 14
of doo? toerekeninge boo? Godt ende 1 Cor. 7, 14
der Gemeynthe boo? geloouigen ge-
acht werden. Nu syn de onmondighe
kinder der Gemeynthe boo? toereke-
ninghe Christi, boo? gheloouigen ge- Rom. 4, 16
houden: aengemerckt in hen, so wel,
als in der Israeliten kinderen de ge-
rechticheyt des gelooues is: ende moe-
ten derhaluen, so wel als de volwassē
gheloouighen gedoopt werden.

Vra. Mer de onmondige kinder ver-
staet noch begrypē dese genade godes
te huerwerdt niet?

Ant. Dat is wel waer: Dan de ontwe- Esa. 53, 4
tenschap die boo? krankheyt der na- Gen. 17, 2.
tuere den lidmaten Christi aenhangt
kan niet verhinderē, dat God syne ge-
nade in hen verseghele, die hy klarlikē
in den besneden Joodschen kinder-
kē versegelt heeft. Ja verklaert God
hy desen middel syne ghenade over-
vloediger in der Gemeynthe, ende ver-
weckt daermede alle menschen tot
meerder danckbaerheyt, wan sy de-
selue ghenade namaels verstaen.

Von

Auendmael.

Vanden Anentmaele

Christi.

Vra. ~~Wat~~ Wat is dat Auendmael des Heeren?

Ant. Het is een heylighe insettinge
Mar. 28. 20 ghe Christi, waer in hy doot eten des
Mar. 10. 14 gebroken broodes ende drincken des
2. Cor. 11. 23 wynes, den gelouigen wederzucht ende
hen verseghele de gesehenekte verghe-
ninghe der sonden, doot de verdienste
synes ghebroken lyues ende vergoten
bloedes.

Vraghe.

Woe luydt de insettinge Christi van
den Auendmael? Ant.

De Heere Iesus inder nacht doe hy
1. Cor. 11. 23 verraden wardt, nam dat broid daekte
ende brack het end sprack, Nemet ett:
dit is myn lyf, dat voor v ghebroken
werdt: Sulckes doet to myner gedach-
tenisse, Desgelycken nam hy oock den
beker naden auendeten, ende sprack,
Dese beker is dat nieuwe Testament
in mynē bloede: Sulckes doet so decke,
als ghy dien drincket, to myner ghe-
dachtenisse.

Vra. Maeromme heeft Christus
syn Auendmael inghesett, ende ghe-
wilt

Wilt men soude't onderhouden?

Ant. Dat de ghelouigen te bet be- Luc. 4. 3.
sehermt syn sonden teghe de listen des
duyuels, die desclue, wan sy door last
der sonden beswaert syn, soecht tot
wanhope, of tot valsche middelen der
saligheyt af te boeren.

Vraghe.

Hoe werden de ghelouighen door
des Auendmaels oprecht ghebruyck
gheholpen?

Antworde.

Ja dien daer man een seker prijs
onser ver- Eph. 2. 2.
singhe is, Noemliken 1. Tim. 2. 6.
de doot Christi, waer in hy syn lyf
aan den antaer des cruyces, voor ons Esa. 53. 5.
opgehoert, ende syn bloet voor Ioan. 6. 21.
ons vergoten heeft. so heeft hy syn Mat. 27. 35.
Auendmael ten seghele deser ontot-
sprakelicker welbaet inghesett: Ende
dat wy dese sorte smaech ende v:uchte
synes Auendmaels te bet ghenoech-
den, ende in onse herte te vasser v:uch-
ten, heeft hy dat eten des ghebroken Eph. 2. 2.
broodes syn ghebroken ende ghegeten 1. Cor. 10. 17.
lyst, ende dat v:incken des bekers, syn Rom. 8. 2.
vergoten bloed ghenoeemt. Also dat Luc. 22. 19.
de ghelouighen, wan sy in den A- 1. Cor. 11. 25.

Auendmael.

uendmale de gedachtenisse des doodes
Christi honden doo: werckinghe des
heylighen Gheestes in gheloue, so ghe-
wille syn huere sonden hen doo: Chris-
tum verghenen, als sy ghewille syn,
dat sy dat brood daer nutten, end den
beker des Heeren dzincken.

Vra. Waeruan werden wy meer
in den Auendmale vermaent?

Antvorde.

Onses dienstes, so wel tegen Godt
als onsen naesten. Ten eersten, dat wy
doo: so groote welvaerd altydt danck-
baer syn to God. Ten anderē, dat wy
ons van allen valschen Godes diensten
affsunderen. Ten derden, dat wy om
Christi names willen ghewilligh alle
crucen lyden. Ten vierden, dat wy
broederlike liefde aen malkanderen
bewysen, ende den armen, na onsen
vermogen, mildelicken bystaen. Ten
lesten, dat wy ons doo: allen sonden,
waeruo: Christus sich selues in den
dood opghedoffert heeft, nerselicken
wachten sullen.

Vra. Sondighen sy oock, die son-
der ernstigh ouerdencken deser din-
ghen, wt ghewoonte of andersins
ten

1. Cor. 10.

14.

2. Cor. 6. 17

1. Pet. 2. 17.

Eph. 5. 2.

1. Cor. 15. 3.

Rom. 6. 2.

1. Cor. 15. 3.

Rom. 6. 2.

ten Auendmale gaen:

Ant. Ja sy groutwelicken wte sy
 oock sy: want sy maken sich schul-
 digh aen den lyne end bloede Christi, 1, Cor. 11. 29
 sere ende drincken sich seluen te ver-
 doemenisse, daermede dat sy dat lyf
 Christi niet onderscheyden: dat is, de
 werdighepader offerhande des lyues
 Christi niet recht ouerleggen noch be-
 kennen. Daeromme moet sich een ie-
 ghelicke te bozen prouen.
 Vra. Waer in is dese proene ghe-
 legghen?

Antworte.

Allereerst, in warer erkenstenisse
 vander werdschap onser sonden. Denen
 deren, in den ghelooue Jesu Christi, Rom. 5. 15
 dat wy alleens door de kracht synes
 doodes, ons vander verdoemenisse
 verlost heeft. Ten lesten, in ernstighen
 boognemen onse leuen te beteren: ons Math. 5. 44
 van herten mit allen menschen te ver-
 soenen in vergiffenisse te begeren van
 alle den, dien wy misdaet, of die wy ver-
 leghert hebben, ende oock te vergenen
 den ghenen, die tegen ons eenighzins
 misdaen hebben.

D. g.

Van

82
Sonden straffe.

Van straffe der sonden

in der Gemeynste.

Vraghe.

Du seydtest te voren van den ghe-
brypke Christeliker straffen, dat den
Sacramenten toeghebaen werden
moeten: so seg my dan nu wt, wat de
Christlike straffe is?

Mat. 18. 15.

1 Cor. 5. 4

Ebr. 3. 13.

Ant. Het is een beplighe. beropde-
ninge Christi in syner Gemeynste,
waerby de eene den anderen verma-
nen, ende een ieghe lich anderen verma-
ninge willighlick en aennemen moet:
of anders, als een verrott lede, wt der
Gemeynste gheworpen, ende den Sa-
tanionerghelencet worden.

Vraeg. Hoeluydt de inleddinge der
kerckliken straffen?

Mat. 18. 15

Ant. Sondighet (spreckt Christus) dyn
broeder aen dy, so ga heen end straffe en
rasschen dy end heit alleene: hooret hy
dy, so hebstu dynen broeder ghevonden:
hooret hy dy niet, so neem noch
eenen ofte twee tot dy: op dat alle sake
best op twee of dreyer tuyghen monde.
Hooret hy hen niet, so seg edt der Ghe-
meynste, Hooret hy der Gemeynste niet,
so houd

so houd en als eenen Heyden ende to-
lenaer. VVaerliken ick segge v, VVat
ghy op erden binden sullet, dat sal oock
in hemel ghebonden syn: ende wat ghy
op erden oplossen sullet, dat sal oock in
hemel loos syn.

Vraghe.

Wte behoort men op deser topse tot
der Ghemeente te werpen?

Ant. Alle de gheene, wte sy oock
syn, die in huere sondē blyuen willen,
ende der Ghemeente ernstige berma-
ninghen hardnechlicken verachten.

1. Cor. 5. 4
Mat. 18. 15

Vra. Wat sal men van sulcken tot
gheworpenen gheuoelen?

Ant. Dat sy den duyvel ouerghe-
gheuen, ende huere sondē in hemel ge-
wisse ghebonden syn, to dat sy sich be-
keeren. Ende dat dorhaluen een seghe-
lich Christen huere, als der Heyden
ende Tollenares, gheselschap moet
schuwen, edt ware dan, by meynede
mit synen bemaningen wat goedes
by hen te doene.

1. Cor. 5. 4
Matt. 18. 18

1. Thes. 3. 14

Vra. Waerom heeft Christus in
syner Ghemeente so een strange straf-
se inghesett, ende hebben de Apostelen
deselue so niet lieken onderhouden?

D. iij.

Ant.

98. Sonden Straffe:

Antvorde.

Act. 5. 5

1. Cor. 5. 5

2. Cor. 2. 6

2. Cor. 11. 31

Mat. 13. 16

Niet sonder groote ende noodwendige o/saken. Ten ersten, dat alle god saligheyt in der Gemeynce nerseliken onderhouden werde. Ten anderen, dat de name Godes niet in quaadt gheruchte kome. Ten dritten, dat die daer ghesondighet heeft, tot leedwisen gebacht werde, op dat syn ghesit an den daghe des Heeren saligh werde. Ten vierden, dat niemand dooz toelatinghe der sonden, sich selues, of andere dooz syn exempel verderue. Ten lesten, dat de ganse Gemeynce, so sy sich selues niet richten wil, doz Godes rechtuerdich oordeel, mit spzanne of valscher leere verstroyet, verdozen of wtgheroept werde: Ghelyck als God hieromme to allen tyden syne Gemeynce grouwelicken ghestraft heeft, ende straffen sal, als hy ock noch daghliches doet.

Vra. Moet dan in der Gemeynce Christi dat quaadt also ghestraft werden, dat men ebt niet tot op den dagh des oigtes opgroeyn late?

Ant. Wozwaer de sonden die haer blyckelicken gheschien of bekent werden,

den, moete dooz die dieners des woꝝdes
 den ende des swerdes ghestraff wer-
 den. Want God heeft in syner Ohe- 1. Cor. 14.
 meynte de regimenten end machten 18.
 niet te vergheefs inghesett.

Vra. Waeromme heeft dan Chꝛi- Mat. 13. 25.
 stus verbodē, den drauck of onkruyde
 wt te wiedere?

Antvorde.

Onder den name des draucks wer-
 den hier niet woluen, bollen of boose
 dieren, die den wyngaerd afweyden,
 betekent, mer huychelaers ende ghe-
 weynsde menschen: dese, wan sy onder
 endemist den godsalighen opgrocpen,
 ende gheene beroerte mit openbarer
 hostheyt in der Gemeynthe make, moe-
 sten tot op den dach des Heeren ghele-
 den werde: ghelyck de drauck, om der
 ghelyckheyt willen mit den korne, tot
 den oogst toe gheleden werde.

Vrag. Hoe sullen de dieners des
 woꝝdes dat quaed straffen, ende hem
 weren?

Ant. Dooz tydelijke ende onty- 1. Tim. 2. 4.
 delicke predikē des woꝝdes, ende oock 1. Cor. 5.
 dooz dat wtwerpe van der Gemeynthe, 4. 5.
 mit der macht Chꝛisti des Heeren, na

D. lig.

synet

Sonden Straffe.

Mat. 18. 17. syner leere ende der Apostelē exempel.

Rom. 13. 4. Vra. Wat quaed sal de Ouerheyt straffen:

Ant. Alle dat ghene, waerdoor de Gemeynthe of ghemeynhe weluaerdet be- roert werdt: Want sy is Godes die naerinne, ende een belwaerderische der godlicker Wette, na synen dienste. Daeromme moet hy de Ouerheyt breefē, die daer quaed doet.

Vra. Op wat wyse moet de Ouerheyt dat quaed straffen:

Rom. 13. 4. Ant. Euen op deselue als sy van den Heere ontfangen heeft, noemlicken, door dat swerd, dat is, door lyfliche straffe, ende den doode selues, wan ede nood is; want sy draecht dat swerd niet te vergheefs.

Vra. Mer sondighet sy aldus niet tegen de liefde:

Ant. Neen, Want sy volcht hierinne de beoordeninghe Godes, die de liefde selue is. Is oock de oorden der liefden, datmen meer acht hebben sal op dat gantse lyf, dan op sommighe berotte leden.

Vra. Mach dan een Christen dat ampt der Ouerheyt bedienen:

Ant.

Ant. Ja hy: Ende iset oock schul ^{1 Cor 7 10}
 dich te bedienen, so hy ordentlicken ^{1 Pet 2 13}
 ende behoorlicken daertoe be roepen
 werdt: want het is een ordeninghe ^{Rom 13 2}
 Godes, die ter stichtinghe der Ghe-
 meynthe grotelickes dienet. Daerom
 me hebben oock Christus ende syne ^{Mar 15 3}
 Apostelē de Duerheyt in huerē dien- ^{Mar 8 6}
 ste gelaten, oock na dien sy gheloo-
 uich gheworden syn: moet men voo- ^{Act 30 34}
 desclue int ghemeyne bidden, dat wy ^{& 13 12}
 een stille ende gherust leuen leyde mo- ^{1 Tim 2 8}
 ghen mit aller godsalicheyt ende
 eerbaerheyt.

Vra. Na dien nu van den wtswen-
 dighen teeckenen der kercken ghe-
 noech ghesept is, seg nu, wat de na-
 volghende Artikel, van der ghemeyn-
 schap der heylighen, beduydt?

Ant. Dat is, ick geloue ende bekēne,
 dat alle heylighen ende gheloonighen
 alle weldaden Christi, onder sich ghe- ^{Gala 3 8}
 meyn hebben sonder eenich aensien ^{Col 3 8}
 der personen. want wy syn alle in ^{Gal 5 6}
 hem een, waer wt oock een ghemeyn-
 schap der diēstē onder eenāder spruyt

Vra. Wat is, ick ghelooue vergif-
 fenisse der sonden?

Ant.

Gheloooue. 2

Eph. 5. 26,
27.

Rom. 7. 23.

Joan. 3. 18.

Ant. Dat is, ick bekenne, de Ghe-
mepte Chrift, waeruan ick een lid
maet bin, hebbe dit boosdeel ende pri-
uilegie, dat alle leuende lidmaten der
schuer, een seker ende volmaecte ver-
ghiffenis der sonden hebben om Chrt-
st willen, hoewel in hueren bleesche
geen goet woonet. Mer ouer alle an-
dere menschen die ghesne leuende lid-
maten Christi syn, blyft de tozne Co-
des, onermits sy meer de duyfternisse,
dan dat licht lief hebben, ende gheloo-
uen niet an den eenighen Soone Co-
des.

Vraghe.

**Wat is, ick gheloooue Verrysenisse
des bleesches?**

Vraghe.

Joan. 5. 38.

2. Cor. 15. 2.

Eze. 37. 10.

Phil. 3. 21.

1. Thes. 4. 15

27.

1. Cor. 15. 51

Mat. 22. 29

**Dat is, ick gheloooue dat alle men-
schen hoe seer sy oock to puluer geko-
men syn, ten wterliken dage verrysen
sullen in hueren eygen lynen ter on-
sterflichheit: gelyck als wy geloouen
dz sulches in Cristo geschet is. Mer de
sichamen der gener, die dan noch leuen,
sullen haestliken verandert werden,
ende de onsterflichheyt aennemien:
Daeromne belyde ick, dat sy mit
den Sadduceen grouwelicken dwa-
len,**

len, ende noch de Schrift noch de
macht Godes weren, so vele als'er wt
huerer blinder vernuft, de herpysenisse
onles bleesches verloochenen.

Vra. Wat is, ick ghelooue een ewich
leuen?

Ant. Dat is, ick ghelooue, dat al-
len godsalighen na desen leuen, van
ende by Gode bereydt is een ander le-
uen, dat ewich is: waerinne der god-
saligen sielen syn, van dat sy van hier
verscheyden: die oock werderomme
mit hueren eygen lyuen in eenen o-
gheblick vereeniget, ende ewelick by
den Heere syn sullen.

Vraghe.

Wat salmen dan van den sielen der
godloosen ghenoeien?

Ant. Dat sy oock der ghelycken
van hier verscheyden, ende van Ron-
den aen dat helsche lyden komen: die
oock mit hueren lichamen wederom-
me vereenicht werden sullen, dat sy
mit den duyvel ende synen enghelen
in dat ewich huer geworpen werden.

Vra. Hoe sullen wy ons draghen
dat wy van der ewigher verdoeme-
nisse der godloosen verlost werden,
ende

Mat 25 34.

Ioan 5 24.

Phil 1 10.

Apoc 6 9.

Luc 16 22.

1 Cor. 15, 52.

1 The 4 7.

Luc 16 24.

Matt. 25 42.

Ioan 5 29.

Dan 1 22.

Bidden.

ende dat eewich leuen becruen.

Ant. Wy moeten onse leuen ende ghelooue iersticken schikken na de brooselden thien gheboden ende Artikelen des Christlickē ghelofs, ende, dat mit gheduerighen waken ons bidden.

¶ Van bidden

vraghe. **Wat is bidden.**

Ant. Het is door beweginge des heylighen Geestes, mit dueriger begerte des herten, van God den vader na synen wille in den name Christi hulpe begerrē.

Vraghe. Mer wat soone sullen wy in bidden volghen?

Ant. Die ons Christus mit desen worden gheleert heeft.

Onse vader, die du bist in hemelē,

O Gheheyliget vverde dyn name.

Dyn rycke kome. Dyn wille ghieschiet op aerden als in hemel.

Onse dachlike broodt geef ons huyden, Ende vergheef ons onse schulden,

als vvy onsen schuldners vergheuen,

Ende voere ons niet in verlocckingē:

Mer verlos ons vanden boosen.

Evangelium

Mit 69.
Luc 11.

vant dyne is dat riike, ende de kracht
ende de heerlicheyt in ewicheyt.

Amen.

Vrage.

Wat verstaestu by desen woorden,
Onse Vader die du bist in hemelen?

Antvwoorde.

Wij werden hier vermaent, wij mo-
ghen ende behoozen oock in onser
nood, niet vallen betrouwen, Godt
aen te roepene, aengemercke by ver-
mach, ende oock wil ons helpen: wat
dien, dat hy dus een goet ende al-
machtich vader is, in hemel woont,
ende over alle dinghen heerschet.

Psal. 50, 15
Ioan. 8, 26
27.

Luc. 11, 9
Mala 1, 9.
Mat. 23, 9.
Esa 66, 4

Vra. Wat is, Gheheplighet werde
dyn name?

Ant. Godes name is Godt selues,
ende wat hem de Schrift eygentli-
ken toeschryft. Desen name dan al-
leene, ende niet onsen, begheren wij,
dat hy de gantse werelt over eerli-
ken verheuen ende gheprezen werde
in onsen herte, worden, ende wandel.
End wederomme, dat te niet ghe-
daen werde alles wat desen eerliken
name Godes verbidert of berdochtert

Act. 4, 9

Psal. 80, 10

Vrag. Wat is, Dyn ryke toekomst?

Antvwoorde

Bidden.

Leu 10

8. 12. 31

Col 1. 5. 6

Rom 14. 17

Dan 2. 44.

1. Cor 15. 34.

Antvvoorde.

Godes ryke is tweerleye: een is een ryke der ghenaden, waerdoor hy hier in ons, na synen worde, door synen Grest regeert. Dat ander is een ryke der heerlicheyt, waerdoor hy mit den synen in hemel regeert. Dese aenmercken wy beyde in desen ghebede.

Vra. Hoesor

Ant. Want hierin begheeren wy ten eerste, dat mijs verstoeringe des rykes des duyuels ende Antichristi, wy also de gantse wereldt ouer door synen Gheest syn woort ende wille verstaen, lief hebben, ende hen volghen moghen.

Col. 3. 2.

Ten anderen, dat wy alle vergaenkelicke dinghen deses leuens verachte, ende na hemelsche miernst staen, ende eyndelicken verwoenen moghen.

Vra. Wat begheeren wy, wan wy bidden, Dyn wille geschied op erden als in hemel.

Rom 7. 15

Gal 5. 17

Psal 51. 7

Ant. Aenghesien ons onse boose wille verhindert, dat wy Godes naem niet heyligh make, noch wick syn ryke te veruorden ghesindes syn: so begheeren wy hier van Godt, hy wil

ons

ons een berfaken onses boosen willen
gheuen, dat wy ons altydt synen goe-
den wille onderwerpen: den seluen al-
leene aenmercken ende hem volghen,
gelych als de Engelen in hemel doen.

Luc 6 13

Heb 1 71

Vra. Wat is, onse daghelicke broet
gheef ons hyden?

Ant. Dewyle wy so gheschapen
syn, dat wy sonder dese wtwendigedyn-
ghen niet leue konne, ende wy deselue
in ons niet hebben, noch oock mit on-
ser sozgfaldicheyt niet verkryge kon-
nen: so begheren wy hier, onder den
name des broedes, dat ons van Godt
ghegheue werde alles, wat hy ons tot
den daghelickschen kost ende noodt-
wendigher onderhoudinghe deses le-
uens, weet noodigh te syne.

Mat 6 27

Luc 12 25

Psal 104 14

15

1 Tim, 6 8

Vra. Wat is dat daer volgt, En-
de verghoef ons onse schulden, &c.

Ant. Mit desen woorden begheren
wy van Godt verghiffenisse aller son-
den, ende betuyghen: wy vergheuen
also onsen nacken van herten, als wy
begheren, dat ons Godt vergeue.

Vra. Syn wy dan schuldich allen
menschen te vergheuen?

Ant. Ja wy ontwyflichen. Godt se,
dat

Bidden.

Mat. 6. 15. &
18. 35.

Eyb 5. 2.

Colof. 3. 13.

Joan. 15. 12.

Mat. 18. 35

Psal 39. 31

Mat. 4. 3

dat wy eeuwelicken vergaen willeme.

Ant. Want Godt vergheeft niemande, dā

die synen naeste van herten vergheeft

Ende sulches sal ons niet swaer syn,

so wy ouerlegghen, hoe lief ons Chri-

stus heeft, ende hoe vele hy ons daghe-

lickes vergheeft.

Vra. Wat geuoeltu dan van den,

die andere veronghelycken?

Ant. So sy gheen vergiffenis

huerer sonden dan Godt verwoenen,

die, wan sy veronghelyckt werden,

anderen niet vergheuen, veel min sal

len sy se verwoenen, die huerē naeste

mit daedt of worden beschaden, of

sulches too; allerlepe oorsaken mit

heymlycken listen soecken te doene,

So sullen wy dan niemande veron-

ghelycken, ende wan wy veronghe-

lycket werden, van herten verghe-

uen. Want de vergheuinge is een se-

ker tuyghenisse in der ghelouigheit

herte, dat Godt hē ghenadich wil syn.

Vra. Wat bidden wy, wan wy

segghen, Ende voere ons niet in ver-

soeckinge.

Ant. Ten eersten, Dat Godt ons

bescherme van allen versoeckingen

Dax

Daermede ons de satā soecht dood; alle
so:aken, tot sonde te bzingene. **2. Pet. 2.9**
Aen anderen, dat hy ons beschermte in
doo:spoedt ende teghenspoedt: dat
wy daerdoo: van hem niet asuallen,
ende doo:wanhope ende opgeblasen-
heyt in de sonden versmooren. Aen
lesten, dat hy in allen versoeckingen
ons krachtich make, dat wy hen we-
derstaen moghen, ende geue ons te
holherden in aller godtsalicheyt.

Vra. **Wat is, Mer berlof; ons van
den boosen?** Antwoorde.

Met desen woorden beslypten wy on-
se ghebedt, ende begeren van Godt be-
schermt te werdene bā allent wat on-
se salicheyt verhindert. Ende inson-
derheyt van den Satan, die aller boos **1. Pet. 5.8**
heyden oosprongck is, die ons aller-
leye wyse soecht te siffen ende te ver-
sindene.

Vra **Wat is, Want dyn is dat ryke?**
ec.

Ant. Daermit verklaren wy, waer-
omme wy ellende menschen so groo-
te saken van Godt den Vlader bereey **Psal. 50.1**
schen verren: noemlicken, dat hy al-
leensy die allermachtichste Koninck

Bidden.

Pfal. 103. 14

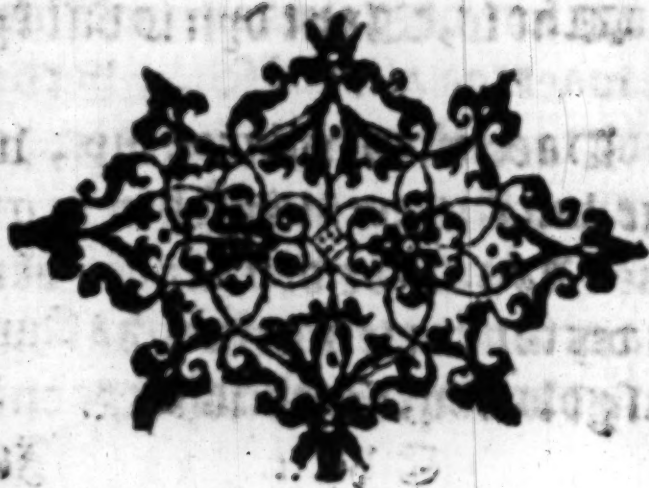
aller koninghen: sonder welckes wil-
le daer niet gheschiet kan: welckes ee-
re het noch aengact, dat hy es, die wy
hem bidden verhoore.

Vraghe.

Wat is, Amen?

Antworde.

i Cor. 14. 16 Dat is, het gheschiet. Want het is
als een verscheuringhe, dat wy onse ge-
bede van herten ghesproken hebben,
ende dat het van Godt den Vader, om
Christi willen verhoort sy. Sy bidden
dan niet recht, ja spreken hiet Amen,
haghehelschen, die den Vader doot ee-
nen anderen, dan doot Christum, aen-
roepen: of die mit den lippen sonder
verstande of herte bidden: of
sock die niet naden wil-
le des Heeren
bidden.

38
KORT ONDERSOECK

des Ghelooues, ouer den genen die
sich tot der Gemeynte begheuen,
ende des Heeren Auendmael
mit huer houden willen.

Vraghe.

Wat maect dy ghewille in
dynen herte, dat du een lede
der Gemeynte Christi bist?

Ant. Dat de heylige Gheest Rom 8. 16
tot mynen gheest ruyget, ick sy een 2. Cor, 1 22
kind Godes des vaders, dooz Jesum x. 1. 5
Christum synen Sone, die myn boige
priester, ende my dooz dat heylige of
fer synes lyues, ende vergieten synes
bloedes, van mynen sonden gereyni
ghet heeft. Ick gevoele oock daer be
neuē. ick werde dooz Godes Geest ge
roert ter ghehoorsamheyt godlicker
geboden.

Vraghe

Welcke syn de geboden godlicker
Wet, waertoe alle mēschen verbou
den, ende to welker gehoorzaamheyt
du dy gevoelst geroert te syne?

Antwoorde,

Die daer int korten verklart staen
in thien geboden, Exod. in 1. 11.

E. y.

Ick

Ick bin de Heere dyn Godt, die ick dy wt Aegypten lande wt den diensthuys geuoert hebbe.

- I. Du salt gheen ander godē voor my, noch neuen my hebben.
- II. Du salt dy gheen beeldē, noch enige ghelyckenisse maken, noch des dat buen in hemels, noch des dat benedē op ærden is, noch des dat in den wateren der der ærdē is, bidse niet aen, noch eersē, noch dien hen niet. wāt ick de Heere dyn God, bin sterck ende yuerich, die daer besoeckt der vader misdaect in dē kinderen, tot in dat derde end vierde ledt, der ghener, die my hatē. Doe auer barmherticheyt an vele duysenden, die my lief hebben, end myne gheboden houden.
- III. Du salt den name des Heeren dynes Godes niet te vergheefs of ydelickē gebruycken, want de Heere sal en niet onschuldich houden noch onghestraft laten, die synen name te vergheefs of ydeliken ghebruyckt.
- IIII. VVees ghedachtich des Sabbath dages, dat du en heylighest. Ses daghen saltu arbeydē, ende alle dyn werck doe: auer de seuende dach, is de Sabbath des Heeren

Heeren dynes Godes: dan saltu gheen
 werck doen, noch dyn sone, noch dyne
 dochter, noch dyn knecht, noch dyne
 maghet noch dyn vee, noch dyn vreind
 linck, die in dynē portē is. VVant in ses
 dagen heeft de Heere hemel ende erde
 gemaect, ende dat meer, ende alles dat
 daer in is: Ende rustede ten seuenden da
 ghe. Daeromme segh ende de Heere de
 Sabbathdach, ende heylighde en.

Du salt dynen vader ende moeder eers V.
 ren, op dat du lange leuest op ærden: en
 de dat het dy welgae in lande, dat dy
 de Heere dyn Godt gheeft,

Du salt niet dooden. VI.

Du salt niet eebreken. VII.

Du salt niet stelen. VIII.

Du salt gheen valsche tuyghenisse IX.
 spreken tegen dynen naesten.

Du salt niet beghæren dynes nae X.
 sten huys: Du salt niet beghæren dynes
 naesten vrouwe, noch synen knecht,
 noch syne maget, noch synē osse, noch
 synen esel, noch eenigh dingk, dat sy
 ne is.

Vraghe.

Hoe werden dese thien gheboden
 ghedeelt:

E. iij.

Ant.

Antwoorde

In twee tafelen: de eerste het God aen, de andere den naesten.

Vraghe,

Wat leerstu in den vier gebode der eerster tafelen? Ant.

1 Ten eersten, dat ick mit versaken aller creaturen, myn gantsse betrouwen setten moet op den eenighen end almachtighen Godt.

2 Ten anderen, dat ick hem allene in geest ende waerheyt aenbidden moet, niet door beelden of eenigen anderen versterden Gods dienst.

3 Ten derden, dat ick syn worde end name, in allen dingen groot makē sal

4 Ten lesten, dat ick schuldigh bin my te oeffenen, in all synen godliken insettinghen, na der beyligker ordeninge synes woordes.

Vra.

Wat leerstu tot den geboden der anderen tafels? Ant.

Ten eersten, dat men vader ende moeder in allen wat teghē Godt niet is, ghehoorsaem syn moet: desekueeren end hen helpen in buerer noot: mit welken gebode oock de knechten aen huere heeren, ende de ondersaen

aen

nen huere Duerheyt, op ghelicker wy
se verbonden syn, In den vier volghē
en gheboden werden wy gheleert,
wy sullen onsen euen naesten oprecht
liken lief hebben, hem gheenerlepe
wyse noch aen lyf, noch aen huysghe
dinte, noch aē goet, noch aen erre be
schadē: mer meer alles; ins doo; woos;
den ende daadt, na onsen vermoghē,
syn nute ende profyt soeken.

Tic 2.9

r. Pet 2.17

Rom 13.8

Mat. 3.12

Luc. 6.31

Tob. 4.16

Matt. 7.12

Rom. 13.10

Vra. Wat eyschet God ons in den
lesten ghebode?

Ans. Wy sullen in ons gheenerlepe
boose lust of gheuegētheit teghē. Ec
des ere of onsen euen naesten hebben.

Rom 7.7

Exod. 20.17

Deu. 5.11

Vraghe.

syn oock alle menschen verbonden
op ewige verdoemenisse ter volke
men ghehoorsamenheyt deser gheboden?

Antwoorde.

Ja sy: want veruloeckt is hy, die
niet blyft in alle diē dat daer ghesche
uen staet inden boecke der Wet dat
hy edt doe.

Deu. 27.26

Gala. 3.10

Vra.
Mer isiet oock wel eenighen men
sche, in deser gheschonden natuer,
moghelic, dat hy dese Wet, in alle
huyzen vullen, volbringhe?

Ans.

C. liij.

Ant.

Rom. 7. 14

& 8. 3. 5. 6

Rom. 7. 22

Psal. 143. 2

& 130. 3

Joan. 9. 3

Phil. 3

Ant. Beent't: want de Wet, ofedat gheestlick is, vernagh nietes in den vleesch: Het is wel waer, In den ghelouigen is wel dooz kracht des heylighen geestes een anuanc ende pogen tot der ghehoorsaemheyt der Wet, mer gheen volkomenheyt, die dooz Gods gherichte bestaen kan.

Vraghe.

Hoe können wy dan saltgh werden?

Rom. 3. 24

& 5. 1. & 8. 1

Eph. 2. 7

Gala. 3. 22

& Joan. 3. 1

& 5. 13

Ant. Wel ghenade dooz Iesum Christus: wan wy in onsen herten onwanchelbaerliken geloouē, de hemeliche Glader sy ons dooz de verdienstē synes soons Christi Iesu genadich.

Vraghe.

Moeten wy dan benenuen goeden wercken oock gheloouen?

Heb. 11. 6

Ant. Ja dooz al: want onmogbelick isset sonder de gheloue Gode te bebaighen. Ende daerwt moete alle goede wercken ter eeren Gods end ten nutte des naesten herkomen.

Vraghe.

Welche syn de artikelen des Christlichen ghelofs?

Antwoorde.

Ick ghelooue in God den Vader alomachtigh,

machtigh, schepper hemels end arde:
 End in Iesum Chritum synen eenigē
 Sone onsen Heere: Die ontfanghen is
 van den heylighen Gheest, Gheboren
 van der maghet Maria: Geleden heeft
 onder Pontio Pilato, is gecrucyct, ge-
 storuen ende begraven, neder gedaelt
 ter hellen. Ten derden daghe opgestaē
 vanden dooden: is opgeuaren ten he-
 mel: sitter rechter handt Godes des va-
 ders almachtighs: van waer by komen
 sal terichten de leuendē ende de doodē
 Iek ghelooue in den heyligē gheest:
 Eene algemeyne heylighe Kercke, Ge-
 meynschap der heyligen: vergeuinge
 der sonden, Opstādinge des vleeschs
 ende een ewigh leuen, Amen.

Vraghe.

Wat gheloofstu mit den eersten
 deele, van Godt den Vader?

Antworde.

Dat ik sette alle myn vertrauwen
 op den ewighen ende waren Godt:
 versikert, by wil in allerlepe noodwē-
 digheyt lyues ende der sielen my by-
 staen: ghemerckt by een almachtigh
 Godt, ende my een goedwilligh Va-
 der is.

Gen. 17. 7. 8

Vraghe

Vraghe.

Wat gheloofstu mit desen woorden:
End in Iesum Christum synen eeni-
gen Sone onsen Heere?

Antworde.

Ioan. 3. 17
& 14. 10
Rom. 8. 3
Ioan. 1. 18 &
13. 3
Ioan. 10. 28
1. Ioan. 9. 20

Dat is, Ick sette oock myn betrou-
wen op de sone Godes, aenghesien by
syn eyghen ende eenighebozen Sone
sy, end derhaluen een ware God, bo-
uen alle dinc's ghelouet in eewigheyt.

Vraghe.

Wat is: Die ontfangen is van den
heylighen Gheest, ghebozen vander
maghet Maria?

Ant.

Esai. 9. 6
Ioan. 1. 14
Ebr. 1. 14
Phil. 2. 7
Mat. 1. 16
Heb. 4. 15
Luc. 1. 31
Phi. 1. 2 & 2
67
Heb. 3 &
3. 14
Rom. 1. 3 &
9. 5
1 Tim. 2. 5
Gal. 3. 9
Heb. 9. 15
Gal. 4. 4

Dat is, Ick geloofte, de sone Godes
Christus Iesus sy, mit annemen des
vlesches ende bloeds der kinder, van
der maghet Maria, sonder enige son-
denlecke, door bracht des heylighen
Gheestes, ware mensche gheworden:
Also dat hy ware Godt ende mensche,
de eenighe Wadelaer sy, die to myner
ende aller geloofigen menschen sal-
gheyt, van der maghet Maria ontfan-
gen ende ghebozen is.

Vra. Wat is: Die gheleden heeft on-
der Pontio Pilato, is gecrucifige, ghe-
stozen ende begraven: neder gedaelt

100

ter hellen?

Ant.

Dat is: Ick gheleone, 'Jesus Chri-
stus hebbe in synē lyue, de allersecht-
licksten doot des cruyces gheleuen
voor myne sonden: ende in syner siele
den tozē Godes ende der hellen pyne
gheuoclet, dat hy my daeruan ende
daer wt verlosse. Vraghe.

Wat is: hy is ten derden daghe op
gestaen vanden dooden?

Antworde.

Dat is: syn lichaem heeft gheen ver-
derf in den graue ghesien, ende synē
siele niet meer dā dzye daghen van de
lichame verscheyden gheweest. Want
ten derden daghe is hy vanden dooden
opgestaen, ende heeft voor ons heetlic-
ken Sonde, Dood, Helle, Duyuel, end
der Welt verdoemenisse oerwōnen.

Vraghe.

Wat gheloofstu mit desen woorden?
hy is opghenaren ten hemel: sit ter
rechtter hand Godes des almachtigen
Vaders, Wan waer hy. ic.

Antworde.

Dat Jesus Christus, na syner men-
schelicken natuere niet meer in deser
wereldt, mer bouen den wolcken in
hemel

Gala 1. 4

1. 11

1 Pet 1 4

Mar 27 35

Phil 2 8

Mat 27 46

Luc 27 28

Act. 2. 27

13 35

1 Cor 15 4

Mat 28

10 11: 5

Gala 3 13

Rom 4 15

Act 1 9

3 21

Hebr 7 26

& 24

Act 1 9

Mat. 28. 10.
Joan. 14. 18
Mat. 25. 6. 32

hemel, by den Vader is: Van waer hy
syne Ghemeynte doot, syne godlike
kracht reget end beschermet, tot den
eynde der wereld: wan hy haestelickē
komen sal, te richten de leuenden en
de de dooden.

Vra. Wat is, Ick ghelooue in den
heylighen Gheest:

2. Cor. 1. 10
& 12. 3
Joan. 14. 26
& 16. 13

Ant. Ick sette myn betrouwen in
den heyligen Gheest: sonder welches
ingheue niemand heyligh of reyn syn,
noch eenigen troost in God: of enige
salighmakende erkenisse van hem
hebben kan.

Vraghe.

Gheloofstu dan, de Vader ende de
Sone, end de heylighe Gheest sy een
eenich God:

Antworde.

Mat. 3. 16
Mat. 3. 17

Ja ick, Mer in dize personen onder
scheyden, Waeromme wy oock in
den name des Vaders, ende des Scons,
ende des heyligen Gheestes ghedoopt
werden.

Vraghe.

Mer hoe syn daer dize personen:
end nochtans mer een Godt:

Ant. Na dien de Schrift leert, daer
sy

sy niet een God, die syne eere gheent
 anderen gheuen wil, ende deselue god
 liche eere, in derseluer Schrift, eygent
 licken toegegeuen wordt den Vader, Denn. 6. 4
 end den Soone, ende den heylighen Marc. 13. 34
 Geest, so is het klaer, daer sy een eenigh Esa. 48. 11
 Godt in drie personen onderschey- mar 28. 19
 den, de Vader, end de Soone, ende de Mat 3. 16
 heylighe Geest.

Vraghe.

Wat verstaestu mit desen woordē,
 Eene algemeyne heylighe gemeynte?

Antworde.

Dat is, Ick bekenne, Christus Je- Mat 16. 18
 sus hebbe in deser woerelt, syne 18. 17
 sekere versamelinghe der ghelouighē,
 waernan ick my bekēne een lidtmaet
 te syne.

Vraghe.

Wat eyghen schatten ende tuerse-
 len heest dese ghemeynte?

Antworde.

Ghemeynschap der Heyligen, Ver-
 geuinge des sonden: Opstandinge des
 vleeschē: ende een ewigh leuen.

Vraghe.

Wat troost hebstu hierinne?

Ant. Ten eersten: dat alle welbadē
 Christi

Col. 3. 12
Cal. 3. 12

Christi allen heyligen ende gteloon-
ghen, sonder enigh aensien der verlo-
nen, ghelicken soekomen.

1. Tim. 5. 2

1. Ioan. 1. 9

1. Tim. 5. 2

1. Tim. 5. 2

Heb. 7. 4

2 Cor. 4. 1

Ioan. 5. 26

2 Cor. 4. 1

2 Cor. 15. 40

Phil. 3. 21

2 Cor. 15. 40

Phil. 3. 21

Da. 12. 2

Mat. 25. 47

Act. 14. 1

Ten anderen: dat sy altydt verge-
vinge huerer sonden verkrygen van
God de Vader, so decke sy daromme
mit vasten gelooue mit ootmoedige
herten, in den name Christi bidden.

Ten lesten, dat (hoe seer sy hier ver-
achtet syn) sy in hueren eygen licha-
men ten iongsten daghe weder opsta-
en salen, ten ewigen leuene. Ghelyc
kerwyse de ongheloonigen ter ewi-
gher schande ende verdoemenisse.

Vraghe.

Nach oock dese ware Chemeynte
Christi eenichsins wtwendighlicken
bekent werden?

Antworde.

Ja sy, insonderheyt wt dypen see-
kenen, Noemlicken, Oprechtel ver-
kondinge des woort Codes, oprechtel
aediennighe der Sacramente, etc. etn-
stighen bynycke Christelicker straffen.
Vra. Maerinne is de oprechte ver-
kondinge des woort Codes gelegene

Antwoordt.

In Wett ende Euangelio.

Vraghe

Vraghe.

Wat is de Wilt:

Antworde.

Het is eene leere waerine verclart
werdt Godes Majesteit ende wille,
Item wat wy doen ende laten moe-
ten, mit eener aenghehanghen oeyge
der verdoemenisse; Ja wie desen niet
in allen ghenoech doet.

Deu 17. 20

& 18. 15.

Leu 24. 15

15. 15

Vraghe.

Wat is dat Evangelium:

Antworde.

Het is eene vrolike boodschap ge-
wiltter vergheuinghe der sonden, door
de eenighe verdiensten onses hoghe,
priesters Christi Jesu.

Luc 1. 20

Rom. 3. 24

Eph 2. 11

Col 2. 13

Hebr. 7. 12

Vraghe.

Wat syn de Sacramenten des Che-
mepntes Christi

Antworde.

Het syn bepligte oefeninghen, van
Christo Jesu onder sekeren welvendig-
hen ceremonien ingheset; waerdoor
de Gemeente ontwyseliken versekert
werdt, Sy hebbe door de eenige verdiē-
ste des dodes Christi ware vergheue-
nisse aller sonden.

Vra.

Hoe vele synder sodane sacramēte

Antworde,

Antwoorde.

**Twē: Noemlicken, de Doope ende
dat Auendmael des Heeren.**

Vraghe.

Wat is de Doope?

Antwoorde

Ioan 3 12

& 4.1

Mat 28 19

Mar 16 15.

Eph 5 26

Math 28 19

Het is een beplighe insettinghe
Christi, na welker inhoud alle leden
der Gemeynste, (sy syn onmondige
kinder of volwassen luyde) mit water
gedodpt werden moeste, in den name
des Vaders, ende des Soons, end des
bepligen Geestes.

Vraghe.

**Wat troost hebstu wt dyner Doop-
pe?**

Antwoorde.

Ioan 2.1,

Ebr 7 24.

Dat ick doo? Christus bloedt so ge-
wisse afghewasschen bin van mynen
sonden, als myn lyf in der Doope mit
water begoten is. Vloot dat ick ver-
ghiffenisse myner sonden verwertten
sal, so dicke ick daeromme in gheeste
ende in ghesinne van mynen hemel-
schen Vader, doo? Christum bidde.

Vraghe.

Rom. 6, 4.

**Maernan werstu in dyner Doops
meer vermaent?**

Antwoorde.

Dat

Dat ick alle myn leuen lanck, my
van sonden myden sal: myn vleesch
mit alle synen boosen lusten dooden,
ende in nieuwicheyt des leuens wan
delen.

Vraghe.

Wat is dat Auendmael des Hee-
ren?

Antworde.

Het is eene insettinge Christi, waer
inne, dooz eten gebroken broodes
ende dzincken wtghedeylden bekers,
syn doot verkondiget werdt.

Mat. 26. 26.

Marc 14. 22

Luk. 22. 19

1 Cor. 11. 23

Vraghe.

Wat troost hebstu daerinne?

Antworde.

Dat ick dooz dat offer des lyues
ende bloedes Christi gewisse verghif-
tenisse myner sondē hebbe, ende werde
ghenoedt ten ewighen leuen, als ick
dat broodt van den Dienaer ghebzo-
ken, an des Heeren tafele etc, ende
den beker, die my gegheuen werdt,
dzincke: ende oock als dachlikes myn
lyf, dooz spysse ende dzanck natuerlic
ken erhouden werdt.

Heb. 7. 27

Ioan. 6. 58

Vraghe.

Waeruan werstu dooz dat Auend-
mael meer vermaent?

J. i.

Ant.

Antwoorde

Dat ich voer dese groote welbaet
altpdt den Heere dancken sal, ende
sodane myne danckbaerheyt mit da-
gelickscher doodinghe des ouden men-
sches, ende vernieuwinghe des le-
uens betuyghen.

Vraghe

Wat is de Christelike straffe?

Antwoorde.

Mat 18 15

Luc, 17, 3

Leuit, 19 17

Pro. 17 10

Syrac. 16 13

1 2co 5 9

1 Cor, 5, 3,

1 Tim, 1, 10

Het is eene insettinge Christi na
welcher inhoudt een ieghelick ledt der
Gemeinte verbonden is, synen broes-
der Christelicken te vermanen, ende
wederomme, wā hy vermaet werdt,
de vermaninge willichliken aen te ne-
mene: of na Codes wordt wt der Ge-
meynte geworpen, ende den duyvel
ouergegeuen te werdene.

Vraghe.

Magh oock de Quereheyt boose men-
schen mit den swerdt straffen?

Antwoorde.

Rom. 13. 4

Ja sy: ende moet oock sulches doen
Want sy is een Dienaerinne Codes,
die dat swerdt niet te verghcefs voe-
ret.

Vraghe.

Syn edt oock alle Codes kinder,
die

die sich tot der wtwendigher Ghe-
meynte Christi boegen?

Antwoorde.

Seen't boozwaer: Want daer syn Mat 13 30
bele geueinsde buychelaers onder. Mer 47
die syn alleene Godes kinder ende le-
uende leden der Gemeynthe, die sich in
den booznoemden teeckenen godt:
fruchtliken oeffenen ende draghen,
ende Godt om vermeerichinghe der godt
saligheyt, daghlikes, bidden.

Mat. 6. 45
Luc, 11, 2

Vraghe

Hoe moeten wy in onser noode bid-
den?

Antwoorde.

Als ons Christus gheleert heeft:
Soemlicken.

O Nse vader, die du bist in he-
mel. Geheylighet werde dyn
name. Dyn ryke kome, Dyn
wille gheschie op arden, als in hemel.
Onse dachlike broidt geef ons huy-
den. Ende vergheef ons onse schulden,
als wy onsen schuldenaers vergeuen.
Ende voer ons niet in versoeckinge:
mer verloss ons van den boisen. want
dyn is dat ryke, ende de kracht, ende
de heerlikheyt in ewigheyt, Amen.

J. ij.

Vraghe

Vraghe.

Wat begherstu in desen gantsen gebede van Godt?

Antworde.

Ten eerste, dat, wat to syner eere dienet, geuwerdt: ende wederomme, wat deselue verhindert, of synen wille wederstaet, ghewechzet werde.

Ten anderen begere ick hulpe ende bystandt in aller noodwendigheit beide lyues ende der sielen, ende tegen de anuechtinge des duyuels.

Vraghe.

Wat verstaestu by den worde, Amen.

Antworde.

God sy also: ende hiermede betuyge ick, dat ick in mynen herte versekeret bin door den beylighen Gheest, dat my de hemelsche Vader, om Christi willen verhoort heeft.

Wan de ghene, die sich to der Gheimeynte begheuen wil, dese hoofdstucken in den grond bekennt, ende beledē heeft: so brachtmen hem, of hy, der leere haluen, ergent inne enigh stopsel hebbe: So hy sulckes set verket, vol doet men hem wt der Schrift, So hy oock

oock gherust is, braeght men hem, of
hy boozgenomen hebbe by der booz-
seider leere te blyuen, de wereld te ver-
saken ende een nieuwo Christlick le-
uen te voeren.

Opndlicken braeght men hem, of
hy sich oock der Christelicker Straffe
willighlicken onderwerpen wil.

Welckes wan hy ghedaen heeft,
bermaent men hem to brede,
liefde, ende eendzags-
heyt, mit allen
menschen,

ende
brede te ma-
ken, so hy mit semanden
eenigh verschil
heeft.

FINIS.

Cum gratia & privilegio.

